

**UNIVERZITET SARAJEVO
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK SOCIJALNI RAD**

**SOCIJALNI STATUS I IZAZOVI JEDNORODITELJSKIH
OBITELJI U ZENIČKO-DOBOJSKOM KANTONU**

- magistarski rad -

Kandidat/kinja:

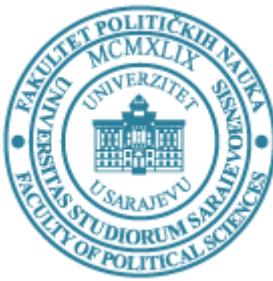
Antolović Anita

Broj indeksa: 696/ II-SW

Mentor/ica:

Prof.dr. Sanela Šadić

Sarajevo, oktobar 2023

**UNIVERZITET SARAJEVO
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK SOCIJALNI RAD**

**SOCIJALNI STATUS I IZAZOVI JEDNORODITELJSKIH
OBITELJI U ZENIČKO-DOBOJSKOM KANTONU**

- magistarski rad -

Kandidat/kinja:

Antolović Anita

Broj indeksa: 696/ II-SW

Mentor/ica:

Prof.dr. Sanela Šadić

Sarajevo, oktobar 2023

SADRŽAJ

UVOD	1
1. METODOLOŠKI OKVIR RADA.....	4
1.1. Problem istraživanja	4
1.2. Predmet istraživanja	4
1.3. Ciljevi istraživanja.....	5
1.3.1. Naučni ciljevi	5
1.3.2. Društveni ciljevi istraživanja.....	5
1.4. Hipoteze istraživanja.....	5
1.4.1. Generalna hipoteza.....	5
1.4.2. Pomoćne hipoteze	6
1.5. Metodologija istraživanja.....	6
1.5.1.Osnovne metode	7
1.5.2. Opće naučne metode	7
1.6. Metode pribavljanja podataka	7
1.7. Opravdanost istraživanja	8
1.7.1. Naučna opravdanost istraživanja.....	8
1.7.2.Društvena opravdanost istraživanja	8
1.8. Realizacija naučnog istraživanja	8
1.9 Vremensko određenje istraživanja	8
2. POJMOVO ODREĐENJE OBITELJI.....	9
2.1. Definiranje obitelji	10
2.2. Historijske promjene i razvoj obitelji.....	13
2.3. Funkcije i tipovi obitelji	15
2.4. Obitelj kao sistem i njena odgojna funkcija	18

3. RODITELJSTVO.....	21
3.1. Pojmovno određenje roditeljstva.....	21
3.2. Odgojna funkcija obitelji.....	22
3.3. Odgojni stilovi.....	24
3.4. Roditeljske kompetencije	26
4. JEDNORODITELJSKE OBITELJI.....	29
4.1. Uzroci nastanka jednoroditeljskih obitelji.....	30
4.2. Socijalni status jednoroditeljskih obitelji	32
4.3. Dijete u jednoroditeljskoj obitelji.....	34
4.4. Jednoroditeljske obitelji u BiH.....	36
5. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE O STATUSU I IZAZOVIMA JEDNORODITELJSKIH OBITELJI U ZENIČKO-DOBOJSKOM KANTONU	41
5.1. Kontekst istraživanja	41
5.2. Karakteristike uzorka i pouzdanost mjernog instrumenta.....	41
5.3. Provjera istinitosti postavljenih hipoteza	44
ZAKLJUČAK.....	52
LITERATURA	54
PRILOZI.....	56

UVOD

Obitelj igra jednu od ključnih uloga u zdravom razvoju novih generacija unutar svake društvene zajednice. Dijete u obitelji dobiva sve što mu je potrebno za preživljavanje i na taj način ono se osposobljava za samostalan budući život. Unutar obitelji, ljubav, podrška i briga predstavljaju glavne odlike. Pojedinac obilježava sve važne događaje i etape u životu sa članovima svoje obitelji, a sama obitelj ima glavnu ulogu u preživljavanju osobe tijekom kriznih perioda (Segalen, 2009).

Dalje, obitelj kao glavni faktor socijalizacije, kao društvena grupa s najvećim utjecajem na reprodukciju društvenih vrijednosti i normi, kao prirodno okruženje za odrastanje i obrazovanje djeteta oduvijek je predstavljala fokus svakog političkog sustava. Danas živimo u svijetu koji se više ne može izraziti samo pod utjecajem starih obrazaca. Promjene se događaju svakodnevno. U takvim okolnostima, obitelj, kao najstabilniji društveni orientir, kao najtrajniji međuljudski odnos također je prepravljen valom modernizacije. Fenomen uključenosti žena u gospodarskom i političkom okruženju, u upravljačkim aktivnostima, kulturi i generalno u svakoj društvenoj sferi izazvao je goleme promjene u sferi ženskog društvenog statusa. Žena prestaje biti samo supruga i majka, postaje ekonomski neovisna, i aktivna je u svim sferama društva. Sve prethodno navedeno, uz ostale faktore rezultiralo je mutacijama u obiteljskoj strukturi i funkcijama i obiteljskim odgojnim stilovima. Do bitnih promjena došlo je i u pogledu tipova obitelji tako da više obitelj nastala sklapanjem braka ne predstavlja više jedini oblik opće prihvaćenog tipa obitelji. Posljedično izvanbračna zajednica i jednoroditeljstvo postali su samo neki od alternativnih oblika obitelji koji imaju sva prava i funkcije kao i obitelj klasičnog tipa (Iovan & Oprea, 2013).

Međutim, izvan formalnog prihvatanja različitih obiteljskih oblika neophodno je naglasiti posljedice, efekte kako pozitivne tako i one negativne koje se mogu pokazati na razini nekog tip obitelji. Tako se jedno-roditeljske obitelji smatraju asimetričnima bez obzira na to kako su nastale. Jednoroditeljske obitelji podrazumijevaju postojanje jednog roditelja koji se skrbi za jedno ili više djece, koji/a dalje posljedično ima niža primanja, činjenicu kojoj se dodaje niz društvenih, emocionalno-afektivnih i bihevioralnih implikacija (Iovan & Oprea, 2013).

Postoje mnogi sinonimi za izraz "jednoroditeljska obitelj" koji se koriste u naučnoj literaturi i neki od njih će biti navedeni kako bi se izraz prikazao na što jednostavniji način. To su: deficijentna obitelj, nekompletna ili napuštena obitelj, krnja ili nepotpuna obitelj, razorena obitelj i slično. Ipak, jednoroditeljske obitelji ne moraju biti nužno obitelji koje čine samohrani roditelji i djeca. To mogu biti obitelji u kojima jedan od roditelja ne živi sa drugim roditeljem i djecom, ali i dalje ih posjećuje i uzdržava (Križanac, 2019).

Kod većine jednoroditeljskih obitelji, majke se brinu o kućanstvu i o djeci, pa na taj način teret emocionalne, finansijske i svake druge naravi pada na leđa jednog roditelja. Također, uz samohrane majke se često upotrebljava pojam *feminizacija siromaštva* - koja predstavlja pojavu u kojoj samohrane majke općenito imaju veću vjerojatnost da postanu siromašnije nego muškarci. Ovo se događa u većini razvijenih zemalja. Što se tiče stopa siromaštva u jednoroditeljskim obiteljima, one su četiri puta veće od onih u dvoroditeljskim obiteljima (Pećnik, Raboteg-Šarić & Josipović, 2003).

Postoji mnogo razloga zbog kojih nastaju jednoroditeljske obitelji, i oni su se vremenom mijenjali. Danas se može govoriti o razvodu kao najdominantnijem. Moderno društvo je svakako značajno doprinjelo značajnijoj stopi rasta broja razvoda. Danas su žene u većem dijelu svijeta finansijski neovisne. Moderna žena danas ne ovisi više o svom mužu kao jedinom primarnom hranitelju (Ressler & Waters, 2000). Sramota zbog razvoda je u mnogim kulturama u potpunosti nestala ili se značajno smanjila. Legalizacija jednostranog odnosno tzv. razvoda bez krivnje također je omogućila ubrzavanje razvodnog procesa (González & Viitanen, 2009).

Pored jednoroditeljskih obitelji koje su nastale zbog razvoda braka, postoje još dva najzastupljenija oblika jednoroditeljskih obitelji. Prvi od njih su jednoroditeljske obitelji koje nastaju zbog smrti roditelja. Nakon smrti supružnika, preživjeli roditelj postaje jedina osoba u obitelji koja snosi odgovornost te se on/ona može osjećati nespremnim za izvršenje tog zadatka. Također, smrt roditelja/supružnika ostavlja snažne psihičke posljedice na sve članove obitelji, a naročito na djecu (Križanac, 2019).

Na kraju, postoje i jednoroditeljske obitelji koje su nastale zbog rođenja djeteta izvan institucije braka. Vanbračna djeca mogu biti priznata od jednog ili oba roditelja i u tu grupu djeca spadaju ona djeca čiji roditelji nisu bili u braku tijekom njihovog začeća. U zadnje vrijeme postoji trend porasta ovakvih jednoroditeljskih obitelji, zbog toga što su vanbračna začeća sve više i više društveno prihvaćena. Ipak, u ovakvim slučajevima samohrani roditelj

se brže prilagođava situaciji, budući da je njegovo roditeljstvo samohrano od početka (Križanac, 2019).

U ovu grupu ubraja se i rastući broj žena koje u današnje doba žele osnovati obitelj bez bračnog partnera. U većini slučajeva to su žene zrelije životne dobi (ood 30 godina) i često nedostajuću mušku figuru u djetetovom životu teže nadomjestiti putem jednog od muških članova vlastite obitelji (brata, oca itd), (Križanac, 2019).

Kod svih navedenih oblika jednoroditeljskih obitelji pojavljuje se velik broj izazova, od kojih su najvažniji psihološki, socijalni i biološki razvoj djeteta, utjecaj koje obaveze samohranog roditeljstva imaju na roditelja, socijalni status, finansijski problemi, nerazumijevanje okoline itd.

Specifične karakteristike jednoroditeljske obitelji, ranjivost ove društvene skupine, visok stepen marginalizacije ove skupine bili su glavni motivi za odabir ove teme.

1. METODOLOŠKI OKVIR RADA

1.1. Problem istraživanja

Samohrani roditelji suočavaju se sa brojnim poteškoćama, financijski problemi, otežan nadzor nad djecom (budući da većina samohranih roditelja aktivno radi kako bi prehranila obitelj), emocionalne poteškoće kod djece izazvane nedostatkom provođenja vremena sa roditeljima, emocionalne poteškoće zbog potpunog nedostatka jednog od roditelja i mnoge druge.

Budući da najveći broj samohranih roditelja čine žene, postoji golema nesigurnost oko ekonomske stabilnosti velikog broja jednoroditeljskih obitelji, jer tržište rada ima malo ili nimalo razumijevanja prema majkama. Uzrok navedenome mogu biti i neredovne alimentacije od strane drugog roditelja, niska primanja, neadekvatna državna podrška itd. Također, većina poslodavaca svjesna je obaveza koje samohrano roditeljstvo snosi, te stoga rjeđe zapošljava samohrane roditelje.

Zbog svega navedenoga, a prema iskustvu samohranih roditelja, može se reći da jednoroditeljske obitelji ne dobijaju adekvatnu podršku od društva, kako uže okoline, tako i društva općenito, sa svim svojim institucijama i predstavnicima. Pored predrasuda uže okoline (ismijavanja, osuđivanja i podcjenjivanja, naročito žena), samohrani roditelji suočavaju se sa izostankom sistemskih odgovora.

1.2. Predmet istraživanja

U skladu s prethodno navedenim, predmet istraživanja se odnosi na analizu socijalnog statusa jednoroditeljskih obitelji i izazova sa kojima se one suočavaju s posebnim naglaskom na socijalni status i izazove jednoroditeljskih obitelji u Zeničko-dobojskom kantonu.

1.3. Ciljevi istraživanja

U okviru određenja ciljeva razlikujemo dvije vrste ciljeva: naučne i društvene ciljeve. Osnova za razlikovanje naučnih i društvenih ciljeva jeste u tome da svako istraživanje ima opći cilj sticanja naučnoga saznanja određenoga obima i nivoa, dok istovremeno svaka naučna djelatnost treba da bude usmjerenata na dobrobit ljudi. Stoga se javlja potreba da se u okviru ovoga istraživanja odrede naučni i društveni ciljevi.

1.3.1. Naučni ciljevi

Naučni cilj ovog istraživanja jeste sticanje naučnog saznanja o jednoroditeljskim obiteljima, koje se bazira na teorijskoj analizi osnovnih pojmoveva (jednoroditeljska obitelj, samohrani roditelj, socijalni status itd), te na razumijevanju utjecaja koje život u sklopu jednoroditeljske obitelji ima na roditelje i djecu (psihološkog, socijalnog, ekonomskog i ostalih oblika utjecaja).

1.3.2. Društveni ciljevi istraživanja

Društveni cilj ovog istraživanja jeste skretanje pažnje na važnost socijalne podrške za jednoroditeljske obitelji, kao i na podizanje svijesti u društvu o njima, kako bi se smanjio stepen društvene marginalizacije sa kojima se ove obitelji susreću. Ovo je važno naročito u slučaju žena, budući da one predstavljaju većinski dio samohranih roditelja i da se susreću sa najjačom osudom od strane društva. Također, važno je skrenuti pažnju i na važnost institucionalne podrške za jednoroditeljske obitelji.

1.4. Hipoteze istraživanja

1.4.1. Generalna hipoteza

Jednoroditeljske porodice, posebno samohrane majke, često žive u lošijim finansijskim i stambenim uvjetima, imaju slabu socijalnu podršku, suočeni/e sa brojnim izazovima

usklađivanja roditeljstva i zaposlenja. Uprkos povećanoj stopi razvoda, jednoroditeljske porodice su često etiketirane i stigmatizirane.

1.4.2. Pomoćne hipoteze

1. Jednoroditeljske porodice, posebno one u kojima je majka staratelj, često su suočene s finansijskim problemima, problemima zapošljavanja, ali i ne plaćanja alimentacije drugog roditelja.
2. Jednoroditeljske porodice često žive u lošijim stambenim uslovima.
3. Samohrani roditelji nisu prepoznati u zakonodavstvu, kao ugrožena kategorija, zbog čega izostaje društvena reakcija.
4. Samohrani roditelji nerejetko se susreću s nerazumijavanjem poslodavca, zbog čega su suočeni s pritiscima usklađivanja roditeljske uloge i radne uloge.
5. Jednoroditeljske porodice, uprkos povećanoj stopi razvoda, i dalje su stigmatizirane u društvu.

1.5. Metodologija istraživanja

Ovo istraživanje predstavlja istraživanje koje ima teorijsko-empirijski karakter, budući da se oslanja na teorijska saznanja o jednoroditeljskim obiteljima, samohranim roditeljima, socijalnom statusu i emocionalnim, društvenim, ekonomskim i drugim uticajima koje život unutar jednoroditeljske obitelji ima na djecu i roditelje. Istraživanje je dijelom i empirijsko budući da se jedna takva društvena stvarnost ispitiva empirijskim putem.

Pristup ovom istraživanju je integralno-sintetički, gdje se ne favorizira posebno niti jedan teorijsko metodološki pravac, što predstavlja jedan opći pogled na temu istraživanja. Ovo istraživanje sprovest će se uz primjenu više naučnih metoda.

1.5.1. Osnovne metode

U okviru njih poseban naglasak će biti na metodi analize koja je u procesu naučnoga saznanja prva i osnovna metoda, pomoću koje će pojedinačno sagledati i razmotriti osnovne činioce i strukturu teme, te sintezi kako bi se stekao uvid o cjelini problema.

1.5.2. Opće naučne metode

Od opće naučnih metoda primijenit će se hipotetičko deduktivna, budući da će za istraživanje poslužiti provjerena, potvrđena saznanja o društvenim iskustvima vezanim za ovu temu u raznom vremenu. Pored iste primjenit će se statistička metoda kao i komparativna putem koje će se uporediti stavovi ispitanika s obzirom na različite karakteristike koje će u ovom istraživanju biti obuhvaćene kroz ispitivanje.

1.6. Metode pribavljanja podataka

U okviru ovoga istraživanja koristit će se dvije metode pribavljanja podataka a to su: metoda analize sadržaja dokumenata i metoda ispitivanja u okviru koje će se koristiti jedna od tri tehnike ove metode, a to je anketa. Istraživanje će se temeljiti na online anketnom upitniku koji će biti napravljen uz pomoć alata Google forms. Okosnica istraživanja će biti istraživanje koje je sprovedla Križanac (2019) na osnovu koga će biti koncipiran anketni upitnik, koji će biti prilagođen hipotezama i istraživačkim pitanjima ovoga rada.

Uzorak: 100 ispitanika

Analiza rezultata će se raditi uz pomoć softvera SPSS i to: deskriptivne statistike, ANOVA abaliza varijuanse, korelacijske i po potrebi drugi statistički testovi.

1.7. Opravdanost istraživanja

Opravданост истраживања се огледа на друштвеном и научном значају.

1.7.1. Naučna opravdanost istraživanja

Naučna opravdanost istraživanja ogleda se u njegovoј važnosti za razumijevanje samohranog roditeljstva, socijalnog položaja jednoroditeljskih obitelji i ekonomskog i emocionalnog stanja samohranih roditelja i njihove djece.

1.7.2. Društvena opravdanost istraživanja

Društvena opravdanost istraživanja se огледа у rasvjetljavanju važnosti коју подршка од стране друштва и njegovih institucija има за живот jednoroditeljskih obitelji.

1.8. Realizacija naučnog istraživanja

Istraživanje за потребе ovog rada bit će урађено уз помоћ online anketnog upitnika.

1.9 Vremensko određenje istraživanja

Ovo истраживање планирano је провести у временском периоду од јуна 2023. до августа 2023. године

2. POJMOVO ODREĐENJE OBITELJI

Obitelj predstavlja unikatan faktor u razvoju pojedinaca, a glavni elementi obitelji koje je nauka tijekom godine proučavala su odnosi u obitelji, njena funkcija i razvoj, odgoj djece, njena struktura kroz historiju, njen budući razvoj i slično. Suvremena istraživanja su zbog toga primijenila multidisciplinaran pristup obitelji, jer je evidentno da ona predstavlja kompleksan drušveni fenomen, što opet ovisi o području istraživanja, teorijskom pristupu na kome se to istraživanje temelji te društvenom kontekstu (Zloković, 2012). Obitelj se danas shvaća kao sistem koji sadrži veći broj podsistema i kojeg karakteriziraju zajedništvo i povezanost.

Struktura obitelji kao primarne i najvažnije zajednice mijenjala se paralelno sa promjenama u svijetu, bile one društvene, gospodarske ili ideološke. Tako su u obiteljskoj strukturi nastale značajne razlike, što je dovelo do prelaska iz tradicionalnih oblika obitelji (nuklearna obitelj) ka različitim suvremenim oblicima obitelji. Posljedice ovog prelaska ogledaju se u znatno smanjenom broju sklopljenih brakova, sklonosti stvaranja kohabitacijskih zajednica, padu nataliteta, povećavanju dobi u kojoj se sklapa prvi brak kao i dobi u kome se parovima rađa prvo dijete. Uz to je porastao i broj razvoda brakova, vanbračne djece, kao i broj zaposlenih žena odnosno majki. Jasno je da se sve navedeno kosi sa tradicionalnom obiteljskom strukturom, kao i to da se stvara novi, suvremeni oblik obitelji, čija struktura se uvelike razlikuje od tradicionalnog (Skukan, 2021).

Jednoroditeljske obitelji predstavljaju jedan od suvremenih oblika obitelji, uz samačke obitelji, obitelji u kojima je samo jedan od roditelja biološki, vanbračne zajednice, rekonstruirane obitelji, udomiteljske obitelji, posvojiteljske obitelji, obitelji u kojima jedan od roditelja boravi izvan mjesta boravka duže vrijeme radi posla, surrogat obitelji te obitelji istospolnih zajednica. Raznovrsnost i pluralitet obiteljskih struktura karakteristične su za savremeno društvo, u kome se nepotpune obitelji kao jedna od specifičnih struktura izdvajaju i njihov broj sve više raste (Pećnik i Raboteg-Šarić, 2010).

Dakle, može se reći da su se jednoroditeljske obitelji javile kao alternativa nuklearnim obiteljima. Za označavanje jednoroditeljskih obitelji koriste se različiti sinonimi, kao što su nekompletna ili napuštena obitelj, razorena obitelj, deficijentna obitelj, nepotpuna ili krnja obitelj (Piórkowska-Petrović, 1990). Ipak, neovisno o njenoj strukturi, obitelj i dalje

predstavlja primarnu zajednicu razvitka djeteta i njen se uticaj na razvoj djece ne može i ne bi trebao dovoditi u pitanje. Stil odgoja roditelja i odnosi u obitelji zajedno sa cijelokupnom obiteljskom atmosferom imaju temeljnu ulogu pri oblikovanju ličnosti djeteta, kao i na razvoj njegovog socijalnog, moralnog, emocionalnog i intelektualnog funkcioniranja. Naravno, roditelji pritom igraju temeljnu ulogu, budući da oni putem svojih odgojnih postupaka mogu poticati ili obeshrabriti svoje dijete. Odnos između razvoja djece i njihovog obiteljskog okruženja recipročan je, a odgojno djelovanje unutar obitelji ne može se kasnije nadoknaditi.

Klarin (2006) u svom radu potvrđuje ovaj navod, tvrdeći da obitelj kroz djetinjstvo formira dijete, pa tako sva iskustva koja dijete stekne u obitelji doprinose njegovom emocionalnom, socijalnom i društvenom razvoju. Zbog toga se obitelj opisuje kao okruženje koje djetetu omogućuje temeljne psihičke, fizičke i socijalne uvjete za prilagodbu tijekom cijelog života. Zbog svega navedenoga, kvalitetno roditeljstvo povezano je sa raznim aspektima djetetovog razvoja, kao što su ponašanje djeteta, moralno rasuđivanje, osobine njegove ličnosti, njegova akademska postignuća itd.

2.1. Definiranje obitelji

Kao što je navedeno u uvodnom dijelu, ne postoji jedinstvena definicija pojma obitelji, zbog čega postoji potreba za različitim naučnim perspektivama. Ipak, također osvrćući se na prethodne navode, jasno je da obitelj predstavlja nužnu i univerzalnu instituciju za ljudsko preživljavanje u svim oblicima društva. Ona predstavlja kompletan sistem, dakle posjeduje dijelove koji su organizirani i u međusobnoj su interakciji (Brajša-Žganec i Hanzec, 2015). Dakle, jedno se može sa sigurnošću reći: obitelj predstavlja jedan od najstarijih oblika društvenih institucija, pri čijem istraživanju su angažirane mnogobrojne naučne discipline.

Kada se govori o definiranju obitelji, na početku je važno naglasiti razliku između porodice i obitelji. Oba ova pojma nastala su na osnovu krvnog srodstva. Dok pod obitelj isključivo spadaju roditelji i djeca koji žive pod istim krovom, u porodicu spada šira obitelj - preci, potomci i ostali bliži srodnici, neovisno o tome da li žive u istom kućanstvu ili ne. Iz ovoga proizlazi da svi članovi jedne obitelji ne pripadaju i istoj porodici - žena pripada jednoj porodici dok suprug pripada drugoj (Rosić, 2005). Autor Ljubetić (2007) u svom je radu

istakao da osnov porodice leži u rodbinskim vezama, dok su za obitelj karakteristične emocionalne veze njenih članova.

Kada se u obzir uzme nemogućnost navođenja jedinstvene definicije obitelji, jasno je da se ona mora promatrati putem nekoliko različitih perspektiva, sa ciljem obuhvaćanja svih njenih aspekata. Zbog toga se na obitelj gleda kroz sociološku, psihološku, pravnu, pedagošku i razne druge perspektive. Uz sve navedeno, važno je, prilikom definiranja obitelji, uskladiti njezin društveni, kulturni i vremenski aspekt (Skukan, 2021).

Dakle, brojne naučne discipline za predmet proučavanja su odabrale obitelj, i sve su polazile sa različitih teorijskih temelja, što je dovelo do toga da se obitelj proučava sa velikog broja aspekata (pedagoški, povijesni, sociološki, politički, teološki itd (Zloković, 2014). Također, različite naučne discipline proučavaju i različite elemente obitelji, kao što su obiteljski odnosi, odgoj djece, razvoj i funkcija obitelji, struktura obitelji, njena budućnost i mnoga druga područja koja su važna za optimalno funkcioniranje obitelji i povećanu kvalitetu obiteljskih odnosa.

Neovisno o svim društvenim promjenama koje su se dogodile kroz historiju, obitelj i dalje predstavlja odgojni i životni faktor koji se ne može nadoknaditi, jer predstavlja prvu i najvažniju sredinu, mjesto gdje dijete stiče prve vještine, sposobnosti, znanja, navike i stavove. Sve navedeno čini funkcioniranje unutar obitelji vrlo kompleksnim, a samu obitelj najsnažnijom odgojnom sredinom, neovisno o prirodi međusobnih odnosa unutar nje (Skukan, 2021).

Različite tradicionalne i suvremene teorije obitelj smatraju živim organizmom, koji tijekom vremena podliježe različitim promjenama zbog brojnih interakcija i utjecaja okoline, što zauzvrat zahtijeva prilagodbu novim oblicima interakcije. U tom smislu, autor Bašić (2009), koji je u svom radu zauzeo pedagoško gledište, istakao je odgojnu funkciju obitelji, pri čemu se obitelj definira kroz generacijski odnos djece i roditelja, što samim time znači da se partneri bez djece ne mogu smatrati obiteljima. Raboteg-Šarić, Pećnik i Josipović (2003) u svom su istraživanju došli do zaključka da ispitanici obitelj određuju prema vlastitom iskustvu i doživljaju, prilikom čega u većini slučajeva opisuju pozitivne osjećaje koje za njih donosi obitelj, te obitelj opisuju na temelju međuljudskih odnosa.

U velikom broju slučajeva obitelj se definira kao struktura, sistem i primarna društvena zajednica u kojoj pojedinac razvija svoju ličnost, zbog čega obitelj predstavlja temelj

njegovog života. Autorica Pašalić-Kreso (2012) smatra da obitelj čine roditelji (odnosno najmanje jedna odrasla osoba) i jedno ili više djece koji zajedno žive i zajednički zadovoljavaju potrebe svih članova, te svoj odnos temelje na krvnom srodstvu, običajnoj ili zakonskoj regulativi. Ista autorica smatra kako se obitelj može promatrati kroz aspekt orijentacije, pri čemu djeca predstavljaju isključivo potomke vlastitih roditelja.

Kada se radi o pedagoškoj perspektivi, autorica Maleš (1988) definira obitelj kao odgojnju zajednicu djece i roditelja koja se temelji na emocijama privlačenja i međusobne ljubavi, te koju u isto vrijeme karakteriziraju ekomska suradnja njezinih članova i zajedničko stanovanje. Pedagoško gledište obitelj, upotpunjeno je poimanjem obitelji kao društvene skupine u sklopu koje se u isto vrijeme ostvaruju procesi socijalizacije djece i njihovog odgoja.

Nadalje, autor Ljubetić (2007) obitelj vidi kao manju grupu ljudi koji su usko povezani i međusobno odgovorni jedno prema drugome. Autor Vukasović (1994) ju vidi kao zajednicu više osoba koja predstavlja temelj svakog društva i bazira se na zajedničkom životu osoba koje su u krvnom srodstvu, te u koju spadaju roditelji, njihova djeca i članovi šire obitelji. Stevanović (2000) obitelj vidi kao primarnu zajednicu unutar koje se ostvaruju rast i razvoj djece, te koju karakteriziraju ekomska suradnja njenih članova, zajednički suživot i razmnožavanje.

Maleš i Kušević (2011) obitelj su definirali kao osnovnu društvenu zajednicu koja je u konstantnoj interakciji sa vlastitim okruženjem. Obitelj se također vidi i kao zajednica roditelja i njihove biološke ili posvojene djece koji zajedno žive i dijelovi su tri različite pozicije odnosa unutar obitelji: žena-majka, muž-otac i potomak-brat/sestra (Ljubetić, 2012). Nadalje, jasno je da se unutar obitelji kao temeljne društvene institucije razvijaju socijalna i ekomska aktivnost, putem koje se osigurava preživljavanje svih članova, te koja ima emocionalnu, reproduktivnu, gospodarsku i socijalnu funkciju. Isto tako, obitelj za sve ljude predstavlja i prvu zajednicu kojoj u životu pripadaju, stoga se na nju gleda kao na prirodan društveni sistem sa vlastitom strukturom, pravilima, funkcijama, ulogama i načinima komuniciranja i suočavanja s problemima. Kao takva, obitelj predstavlja koherantan sistem kojeg određuje vlastita struktura i čijim se članom postaje putem rođenja, usvojenja i zasnivanja braka. Obitelj također predstavlja cjelinu unutar koje pojedinac ostvaruje osjećaj sigurnosti, potpore, ljubavi, pripadanja te vlastite vrijednosti. U obitelji se također

zadovoljava reproduktivna funkcija pri kojoj se ostvaruje potreba za opstankom (Pregrad, 2002).

2.2. Historijske promjene i razvoj obitelji

Iz dosadašnjeg izlaganja mogao se izvesti zaključak da je obitelj, kao temeljna društvena zajednica, postojala jednako dugo kao i čovječanstvo, te da je ista bila podložena konstantnim promjenama koje su bile paralelne sa promjenama u društvu i okolini kroz vrijeme. Zbog ovoga se tijekom historije mijenjala struktura obitelji, zajedno sa odnosima unutar iste te međusobnom obiteljskom komunikacijom, kao i organizacijom obiteljskog života. Obitelji su se promijenile od patrijarhalnih, tradicionalnih obitelji, ka suvremenim, demokratskim (Stevanović, 2000).

Prema tome, struktura obitelji može se podijeliti na tradicionalne i suvremene obitelji. U tradicionalne spadaju nuklearne i proširene obitelji, dok se suvremenim obiteljima smatraju obitelji samohranih ili razvedenih roditelja, binuklearne obitelji, martifokalne obitelji te homoseksualne obitelji.

U razdoblju prije industrijalizacije najzastupljenija vrsta obitelji bile su tzv. proširene obitelji, kojima su, pored muškarca, žene i njihove djece pripadali i muškarčevi roditelji. Prema Zloković i Čekolj (2018), broj članova obitelji smanjio se tijekom 1960-ih godina, kada je dominantan oblik obitelji postala nuklearna obitelj. Što se tiče ranijih ili tradicionalnih obitelji, njihova glavna karakteristika bio je zajednički život nekoliko generacija. U ovakvim obiteljima bila je zastupljena striktna podjela uloga, gdje je najstariji muškarac predstavljaо glavnog člana obiteljske zajednice.

Jedna od najvažnijih karakteristika kod tradicionalnih obitelji bilo je njihovo prenošenje zajedničke tradicije, dakle obiteljskih vjerovanja i kulture s generacije na generaciju. Ipak, paralelno sa stalnim društvenim promjenama promijenila se i tradicionalna obitelj. To je dovelo do smanjenog fokusa na hijerarhijske odnose, te njegovog prenošenja na kulturne tradicije i lične vrijednosti.

Najznačajnije promjene koje je doživio tip tradicionalnih obitelj dogodile su se početkom dvadesetog vijeka, kada su žene u društvu dobile znatno veća prava nego što su prethodno

uživale, postajući na taj način ravnopravne sa muškarcima i revolucionizirajući odnose u obitelji, tvrdi autor Stevanović (2000). Kada se uzme u obzir da se u suvremenom svijetu struktura obitelji drastično promijenila u odnosu na tradicionalne obitelji, gdje postoji veliki broj jednoroditeljskih obitelji, dakle djece koja odrastaju sa jednim roditeljem, jasno je da je došlo do velikih promjena u međusobnim odnosima unutar obitelji, emocionalnom životu obitelji, kao i njenom ukupnom funkcioniranju.

Autor Nmac (2010) naveo je tri faktora koja su ključna za transformaciju tradicionalnih obitelji u suvremene. Iako je autor svoje istraživanje vršio na obiteljima iz Republike Hrvatske, njegovi zaključci mogu se upotrijebiti u generalnom smislu, dakle mogu se primijeniti na sve obitelji ukupno, neovisno o etničkom porijeklu. Prema autoru, navedena tri faktora su: rastuća ranjivost braka uz njegove nove karakteristike, novo značenje roditeljstva uz pad nataliteta te produženi ostanak djece u obitelji. Što se tiče faktora novih karakteristika braka, uz njega se veže emancipiranje partnera od šire obitelji, što je dovelo do toga da brak umjesto društvenog postaje lični čin, te iz toga nastaju razne neravnoteže u bračnom odnosu koje isti kasnije čine nestabilnim. Pod padom nataliteta se podrazumijeva gubitak vrijednosti roditeljstva, što je naglasak prenijelo na emocionalnu dimenziju braka, dok se dimenzija žrtvovanja ostavila po strani; prema tome, roditelji se odlučuju za manji broj djece. Postoje i situacije produženog ostanka djece u obitelji, nastali zbog problema nezaposlenosti i nemogućnosti pronalaska rješenja stambenog pitanja. Također, zastupljena je pojava da se roditelji sa manjim brojem djece teže mire sa činjenicom da djeca u jednoj fazi svoga života trebaju napustiti roditeljski dom (Nmac, 2010).

Uz sve navedeno, sve veći prioritet postavljen je na zadovoljavanje ličnih interesa i potreba pojedinaca, kao i na usklađivanje tih potreba sa poslovnim obavezama. Postoji i sve zastupljenija pojava kasnijeg stupanja u brak i osnivanja obitelji, što mladima donosi mogućnost fokusiranja na obrazovanje i karijeru. Kako tvrdi Maleš (2012), zbog svega navedenoga postoji sve veći broj izvanbračnih zajednica, uz odlaganje roditeljstva ili manji broj djece u obitelji, što opet znači smanjen natalitet i zanemarivanje tradicionalnih obiteljskih vrijednosti. Ovakve promjene prioriteta kod pojedinaca često dovode do promjena prioriteta čitave obitelji, što je rezultiralo sve češćom pojavom da razne udruge i institucije preuzimaju odgovornost za velik broj obiteljskih funkcija.

Sve navedeno još jednom dobro odražava činjenicu da su promjene u obiteljskoj strukturi nastale paralelno sa promjenama u društvenoj okolini; urbanizacija, globalizacija, povećanje

gospodarskog rasta i poboljšanje općih prilika u zemlji dovele su do promjena u razmišljanju o obitelji i načinu odgoja. Dakle, osnovne razlike u odnosu na tradicionalne obitelji mogu se sumirati na sljedeći način: smanjen broj članova u obitelji, zapošljavanje žena, veća individualizacija, pluralizacija obitelji i porast broja samačkih obitelji (Raboteg – Šarić, Pećenik i Josipović, 2003).

Obitelj je tako postala kompleksnija sa razvojem suvremenog društva, pa je danas karakteriziraju pluralitet u strukturi, odgađanje roditeljstva, pad stope fertiliteta, povećan broj samačkih kućanstava, manji broj sklopljenih brakova te veći broj razvoda. To je dovelo do sve veće zastupljenosti parova bez djece, kasnog stupanja u brak, većeg broja razvoda, većeg broja jednoroditeljskih obitelji, smanjenog broja dvogeneracijskih obitelji, povećanog broja vanbračnih zajednica, samačkih kućanstava i alternativnih oblika zajednica (Štalekar, 2010).

Tako je na krilima društvenih promjena u današnje vrijeme globalizma i kapitalizma i samo društvo potaklo potrebu za individualizacijom, osobnom afirmacijom i kompetencijama, što se na kraju odrazilo na međusobne odnose unutar obitelji, što je opet dovelo do znatnog slabljenja obiteljske kohezije, smanjenja međusobne komunikacije i zajedničkog provođenja vremena. Pored svega navedenoga, današnje obitelji suočavaju se i rastućim problemima nasilja, ovisnosti, agresivnosti, psihosomatskih bolesti, preuranjene seksualne aktivnosti i ostalim egzistencijalnim problemima. Iz svega navedenoga može se zaključiti da je u suvremenom dobu u obiteljima zavladao problem depatrijalizacije i detradicionalizacije života, uz površne i oslabljene međusobne odnose.

2.3. Funkcije i tipovi obitelji

Kao što je do sada navedeno, obitelj je najčešće predstavljena kao osnovna, primarna društvena zajednica, čiji su temelji zajednički život njenih članova (koji su u krvnom srodstvu), te se u obitelji međusobno isprepliću ekonomske, biološko-reproaktivne, odgojne i zaštitničke funkcije. Uz društvene, obitelj zadovoljava i potrebe pojedinca pa se u njoj također odvijaju funkcije povezane s razvojem individue, a odnose se na odgoj, moral, rad i spolnost.

Autori Halarambos i Holbornu (2002) u svom radu su kao četiri glavne funkcije obitelji naveli reproduktivnu, seksualnu, ekonomsku i odgojnju funkciju. Naravno, seksualna funkcija

pritom se odnosi na spolnu aktivnost roditelja ili parova u obitelji, gdje se također implicira da zadovoljavanje spolnog nagona učvršćuje povezanost unutar obitelji te samim time doprinosi čitavom društvu. Određene zajednice ovu funkciju poistovjećuju isključivo sa bračnom zajednicom, dok se ista u drugim oblicima zajedništva (npr. vanbračno partnerstvo) smatra nedopustivom.

Što se tiče njene reproduktivne funkcije, putem nje obitelj se predstavlja kao zajednica koja ostvaruje potomstvo, čime se osigurava produženje kulture, običaja, ljudske vrste itd. Odgojna se funkcija obitelji svodi na stvaranje prvih znanja, iskustava, navika i sposobnosti koje djetetu pomažu da započne proces vlastitog formiranja. Odgojno djelovanje obitelji za dijete je od ključnog značaja budući da na taj način dijete uči stvari koje su mu važne za budući život, stvara moralne temelje i vrijednosne navike, te također dobiva pomoć i podršku koja mu je ključna za budući život. Ekonomski funkciji obitelji tiče se egzistencijalnih pitanja obitelji, te njenih nastojanja da osigura i zadovolji sve egzistencijalne potrebe vlastitih članova. Ova funkcija primarno je u nadležnosti roditelja, ali je također od velike važnosti uključivanje djece u svakodnevne poslove koji se tiču novca, te učenje djece adekvatnom raspoređivanju novčanih sredstava, kao i upoznavanje djece sa radom i vrijednostima rada (Stevanović, 2000).

Može se reći da su osnovne funkcije obitelji od ključne važnosti za nastanak, razvoj i održavanje obitelji kao društvene skupine. U suvremenim obiteljima ove funkcije uvjetovane su stepenom razvoja obitelji i zahtjevima koje se istoj postavljaju unutar društva. Isto tako, ove funkcije uvjetovane su društvenim faktorima i od velike su važnosti za pojedince unutar obitelji, kao i za obitelj u generalnom smislu. Autor Janković je, pored gore spomenute četiri osnovne funkcije obitelji, dodao i socijalizacijsku i emocionalnu funkciju. Prema navedenom autoru, emocionalna obiteljska funkcija važna je za nastanak i razvoj obitelji i puno je više naglašena u suvremenim uslovima nego tradicionalnim. Smatra se kako je ova funkcija od presudne važnosti za kvalitet međusobnih odnosa članova obitelji, kao i to da ova funkcija uključuje razmjenu pozitivnih i negativnih emocija sa ciljem postizanja ravnoteže odnosa. Što se tiče socijalizacijske funkcije, ona se u obitelji ogleda kroz ulogu roditelja pri socijalizaciji njihove djece, te se smatra da ova funkcija predstavlja temelj budućeg socijalnog funkcioniranja osobe kroz njen razvoj.

Važno je istaknuti i pojavu mijenjanja određenih obiteljskih funkcija s obzirom na strukturu obitelji. Na taj način se u sklopu tradicionalnih obitelji odgojna i socijalizacijska funkcija

događaju unutar obitelji, dok se u suvremenim obiteljima ove funkcije prenose na institucije i druge osobe. Ove razlike vidljive su i kod ekonomske funkcije - u tradicionalnim obiteljima glavnu osobu za obavljanje ekonomske funkcije predstavlja je otac koji je jedini bio zaposlen, dok se u suvremenim obiteljima ta funkcija dijeli između oca i majke, kojima pomažu i mlađi zaposleni članovi obitelji.

Obiteljska tipologija podijeljena je na potpune i nepotpune obitelji. Ova tipologija ovisi o tome da li u odgoju djece sudjeluju oba roditelja ili samo jedan. Zbog toga u potpune obitelji spadaju sve obitelji u kojima djecu odgajaju oba roditelja u istom kućanstvu. Ovakva obitelj traje do momenta kada djeca odrastu i stvore vlastitu obitelj. S druge strane, nepotpune obitelji su one obitelji u kojima odgovornost za odgoj djeteta snosi samo jedan roditelj. Uzroci nastanka nepotpunih obitelji su: odluka jednog roditelja o napuštanju obitelji, razvod braka ili smrt jednog roditelja. Smatra se kako ovakve, zbog sukoba roditelja, ne predstavljaju pozitivno ozračje za razvoj djeteta, te tako u njima dolazi do zanemarivanja djece i smanjenog kontakta i komunikacije sa djecom.

Autor Stevanović (2000) u svom je radu naveo drukčiju podjelu tipologije obitelji, dijeleći ju na nuklearnu potpunu obitelj koju čine djeca i roditelji, te nuklearnu nepotpunu obitelj koju čine bračni partneri bez djece. Pod pojmom "nuklearna obitelj" autor podrazumijeva dvogeneracijsku obitelj koja živi unutar jednog kućanstva, dok trogeneracijske ili četverogeneracijske obitelji predstavljaju proširene obitelji koje kao takve označavaju jezgru porodice koja je proširena srodnicima koji zajedno žive. Autorica Wagner-Jakab obitelji je podijelila na jednoroditeljske i dvoroditeljske, pri čemu je naglasila da jednoroditeljske obitelji najčešće karakterizira suživot djece sa majkom kao njihov učestaliji oblik. Ista autorica također je naglasila kako se putem istraživanja u Kanadi i Sjedinjenim Američkim Državama stvorila podjela na tradicionalni, moderni, emocionalno narušeni i nepovezani tip obitelji.

Što se tiče tradicionalnog tipa obitelji, može se reći da njegove glavne karakteristike predstavljaju izražene emocije i međusobni odnosi unutar obitelji. Nasuprot tradicionalnom tipu, moderni tip uključuje ravnotežu između obitelji i društva koje okružuje obitelj. Pod nepovezanim tipom obitelji podrazumijevaju se one obitelji koje koheziju i bliskost traže u društvenoj zajednici koja je izvan obitelji. Na kraju, u emocionalno narušeni tip obitelji spadaju sve one obitelji za koje su karakteristični neslaganja i problemi između njihovih članova.

Autor Ljubetić (2007) u svom je radu naveo povećanu učestalost majki koje odabiru roditeljstvo bez braka, pojavu ponovljenih brakova za koju je karakteristično odrastanje djece sa jednim od bioloških roditelja koji živi sa novim partnerom i njegovom djecom iz prošlog braka i djecom rođenom u novom braku, te adaptivnih obitelji istospolnih zajednica. Isti autor također je naglasio i poseban tip obitelj, tačnije obitelji gdje jedan od članova često izostaje iz zajednice zbog svog zaposlenja, što dovodi do njegove rjeđe komunikacije sa obitelji.

Tako je obitelj kroz historiju promijenila veliki broj tipova i kao pojam postala znatno šire od prvobitne, tradicionalne obitelji. Jasno je da jednoroditeljske obitelji predstavljaju relativno novu pojavu u historiji obitelji, pa su stoga jedan od češćih reprezenata modernih tipova obitelji, nastalih na krilima društvenih promjena u dvadesetom vijeku. Ipak, prije detaljnijeg opisa i analize jednoroditeljskih obitelji, potrebno se ukratko osvrnuti na njezinu odgojnu funkciju.

2.4. Obitelj kao sistem i njena odgojna funkcija

Međusobni odnosi članova unutar obitelji često se prikazuju kao najvažniji faktor za optimalno obiteljsko funkcioniranje. To se čini zbog toga što odnosi unutar obitelji izravno utiču na i, može se reći, formiraju kvalitetu obiteljskog ozračja. Bez obzira na to o kojem od navedenih tipova obitelji se radi, razvoj svih njenih članova reflektiran je u međusobnim odnosima unutar obitelji, koji kasnije postaju temeljem povoljnih ili nepovoljnih uvjeta za odgoj djece (Nimac, 2010).

Kako navodi autor Keresteš (2002), obitelj predstavlja međusobno složenu i povezanu cjelinu u čiji sistem spadaju kompleksnost odnosa njenih članova. Ovaj sistem je organiziran hijerarhijski i čini ga broj drugih, manjih subsistema. Zbog toga sistemska obiteljska teorija dobro prikazuje važnost obitelji kao cjelokupnog sistema, pri čemu je međuovisnost obitelji i pojedinaca kao sistema izrazito naglašena. Ovdje se također razlikuju uticaj pojedinca kao individue na formiranje i funkcioniranje obitelji i uvjetovanost pojedinca obiteljskom strukturom. Navedeno na kraju predstavlja glavnu karakteristiku obitelji kao sistema (Thomas, 2001).

Ovi procesi obitelj čine prilagodljivom i dinamičnom, što čini i pojedinca i obitelj predmetima konstantnog tranzicijskog procesa. Isto tako, obitelj kao sistem posjeduje svoje karakteristike.

Zbog ovoga je važno istaknuti rast i razvoj pojedinca unutar obitelji te kompleks međuljudskih odnosa, zbog čega se postojeća ravnoteža odnosa narušava, te čini uspostavu nove obitelji dinamičnim sistemom.

Godine 1989., Kurt Kreppner predložio je model uz pomoć koga bi se procesi koji se odvijaju unutar obitelji jednostavnije razumjeli, zajedno sa njihovom ulogom u procesu socijalizacije članova obitelji. Ovaj model čine tri osnovne komponente funkciranja obitelji kao sistema: različitost članova obitelji, internalni radni model i obiteljski razvojni zadaci.

Obiteljski razvojni zadaci podrazumijevaju kreiranje zdravog okruženja u kojem živi dijete. Ovo ih čini povezanim sa stvaranjem osjećaja zadovoljstva i pozitivnih emocija. Također, ovi zadaci podliježu promjenama koje ovise o dobi djeteta i predstavljaju osnov za uspješno suočavanje sa različitim situacijama i zadacima tijekom djetetovog kasnijeg života. Internalni radni model predstavlja mentalni okvir koji pomaže pri razumijevanju obitelji, te koji se stiče putem međusobnih interakcija. Posljednja komponenta modela odnosi se na različitosti u osobinama svakog pojedinog člana obitelji (Klarin, 2006).

Već je prethodno navedeno da obitelj predstavlja najvažniju sredinu za odgoj i razvoj djeteta te da igra ključnu ulogu u oblikovanju osobnosti djeteta, naročito tijekom predškolske i mlađe školske dobi. Autor Rosić (2005) u svom je radu istakao odgoj unutar obitelji kao specijalan odnos, koji se temelji na međusobnom razumijevanju, povjerenju, iskrenosti i ljubavi. Isti autor istakao je da pojedinac postaje učinkovitija i potpunija osoba kroz odgoj u obitelji. Prema Malešu (1988), obiteljski odgoj se može definirati kao „djelovanje cjelokupnog obiteljskog konteksta, kao cjeline međusobno zavisnih pojava na razvitak ličnosti djeteta, radi izgrađivanja njegovih osobnih kvaliteta, i kvaliteta koje mu omogućuju uspješno uključivanje u okolinu u kojoj živi i djelovanje u njoj“ (str. 16). Odgojno djelovanje također je povezano s kulturom i historijskim razvojem društva pri čemu je važna povezanost obitelji i društva.

Razvoj društva nametnuo je potrebu za praćenjem promjena i potreba suvremenih obitelji, sa ciljem omogućavanja pravovremene i adekvatne potpore, zaštite ili skrbi djece unutar obitelji s obzirom na brži način života današnjice u kome se, zbog opterećenosti egzistencijalnim pitanjima i poslovnim dužnostima uvelike umanjuje značaj obiteljske uloge pri odgoju djeteta. Na osnovu navedenoga se može zaključiti kako funkciranje i zasnivanje obitelji u današnje vrijeme, pored pojedinca, ovisi i o društvu u kome se isti nalazi. Ovo je dovelo do pojave da je odgoj, pored obiteljskog konteksta, zadobio i širi, društveni kontekst. Sve navedeno navodi na prethodno spominjani zaključak, a to je da obitelj predstavlja osnovnu zajednicu koja u

mnogome formira ličnosti i karakter djeteta, te utiče na njegov ukupan rast i razvoj. To je zbog toga što dijete stvara prve emocionalne i socijalne vještine unutar obitelji, kao i navike i obrasce društvenog ponašanja. Navedeno se kasnije razvija kroz odgojno-obrazovne institucije, gdje u sliku ulazi uticaj vršnjaka i šire društvene zajednice.

3. RODITELJSTVO

Prethodno spomenute promjene u strukturi i tipovima obitelji koje je sa sobom donijelo moderno doba (naročito sredina i kraj 20-og vijeka) otvorile su vrata za pojavu velikog broja jednoroditeljskih obitelji, u kojima jedan od bioloških roditelja (najčešće majka) živi u zajednici sa djetetom/djecom. U ovom poglavlju dat će se detaljniji opis i analiza jednoroditeljskih obitelji, kao i samog roditeljstva, a sve sa ciljem potpunog razumijevanja statusa jednoroditeljskih obitelji u društvenoj zajednici.

3.1. Pojmovno određenje roditeljstva

Brojna istraživanja sa kraja dvadesetog i početka devetnaestog vijeka potvrdila su navode o kompleksnosti odgoja i odgojnih postupaka povezanih sa karakteristikama djeteta i odnosom između roditelja i djece (Belsky, 1984; Bennett i Grimley, 2001; Littlewood, 2009). Naravno, ovdje značajnu ulogu igraju i društveni faktori unutar kojih se odvija odgojni proces.

Postupci roditelja redovno su usmjereni na odnos djece i roditelja, pri čemu roditelji poduzimaju aktivnosti kojima razvoj njihovog djeteta usmjeravaju prema postavljenim ciljevima odgoja. Roditelji pritom djetetu ukazuju privrženost, ali isto tako postavljaju određene granice i uvode disciplinu. Ovo se na kraju odražava na sistem vrijednosti i ponašanja koje djeca usvajaju kroz vlastiti razvoj. Roditeljstvo tako uključuje prihvaćanje i preuzimanje uloge skrbnika i osobe koja odlučuje za vlastitu djecu, što implicira izmjenu vlastitih vrijednosti i ciljeva u odnosu na materijalna i emocionalna ulaganja, a sve to sa ciljem što boljeg razvoja djeteta (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Maleš i Kušević (2011) ističu roditeljstvo kao najvažniju životnu ulogu pojedinca koja se ne može poništiti i čije su posljedice cjeloživotne. Kvalitetno roditeljstvo također je usko povezano sa raznim razvojnim procesima djeteta, karakteristikama njegove ličnosti, njegovim ponašanjem, moralnim rasuđivanjem i akademskim postignućima. Prema tome, roditeljstvo podrazumijeva niz procesa koji se odnose na ulogu, zadatke, pravila i komunikacije u stvaranju odnosa između roditelja i djece. Od roditelja se također očekuje vođenje i hrabrenje djeteta tijekom njegovog socijalnog, kognitivnog, moralnog, emocionalnog, duhovnog, fizičkog, kulturnog i

seksualnog razvoja. Upravo to poučavanje, vođenje, te prenošenje iskustva i znanja naziva se odgojem (Klarin, 2006).

Autor Ljubetić (2007) roditeljstvo objašnjava u vidu socijalnog konstrukta, smatrajući pritom da se navedeno može pozicionirati u određen prostor i vrijeme, pod utjecajem kulturnih vrijednosti, normi, promjena u obiteljskoj strukturi i demografskih promjena. Roditeljski zadaci se mijenjaju paralelno sa društvenim promjenama, u koje spadaju socijalne, psihičke i ekonomske promjene. Promjene u odgoju, dakle, ostvaruju se zajedno sa promjenama u društvu, te se tijekom razvoja društva razlikuju tri tipa odgojnih postupaka roditelja: odgoj usmjeren pojedincu, tradicionalan odgoj i odgoj usmjeren prema drugome.

Tako pod okvir roditeljstva spadaju različita ponašanja i aktivnosti koja međusobno i odvojeno utiču na razvoj djece u obitelji. Ponašanje roditelja za djecu predstavlja velik zaštitnički potencijal, koji se, sa druge strane, može pretvoriti u dodatan izvor stresa za dijete. Mirno stanje u obitelji, popraćeno dobrim odnosima, nesumnjivo pozitivno utiču na razvoj djeteta, pri čemu roditeljska ljubav, briga i pažnja predstavljaju temelj kvalitetnog odgoja. Jasno je da roditelji snose odgovornost za odnos sa vlastitom djecom, te generalno za optimalno fukcioniranje obitelji. Zbog toga se zaključuje da odnos između roditelja igra veliku ulogu u odrastanju djeteta, te u najvećoj mjeri utiče na njegov emocionalni razvoj.

3.2. Odgojna funkcija obitelji

Zbog činjenice da dijete uzima roditelje kao uzor za vlastito ponašanje, dužnost roditelja je da budu pozitivan primjer djetetu u smislu rada, poštovanja vlastitih obaveza, međuljudskih odnosa, društvenog angažmana i sl. Zbog svega navedenoga važno je da dijete ima kvalitetan, pouzdan i cjelovit uzor za imitaciju ponašanja (Rosić, 2005). Postoji i veliki broj nepovoljnih faktora koji dovode do različitih problema u obitelji te koji utiču na dijete i prenose se u njegovu odraslu dob. Ovdje se prvenstveno misli na nedostatak pozitivnih i kvalitetnih odnosa između roditelja, razvod braka roditelja, smrt jednog od članova obitelji, bolest članova obitelji, izostanak podrške unutar šire i bliže obitelji te na tešku ekonomsku situaciju (Mrnjavac, 2014).

Prema Čudina-Obradović i Obradović (2003), roditeljstvo predstavlja integrativan model koji na razvoj djeteta utiče kroz različite faktore razvoja, kao što su samostalnost i nezavisnost,

emocionalna sigurnost, socijalne kompetencije, školski i profesionalni uspjeh djeteta, kognitivna zrelost itd. Prema istim autorima, tri komponente čine roditeljstvo: roditeljska briga, ponašanje i postupci, subjektivni doživljaj roditeljstva, te roditeljski odgojni stilovi. Što se tiče subjektivnog doživljaja roditeljstva, autori smatraju da isti obuhvaća zadovoljstvo roditelja sa bračnim partnerom i djetetom, zajedno sa zahtjevima okoline koja roditeljima nameće određene standarde u ostvarivanju njihove roditeljske uloge, što često dovodi do razvoja stresa. Na kraju, subjektivan doživljaj roditeljstva isto tako ovisi i o osjećaju o sposobnosti roditelja, koji podrazumijeva zadovoljstvo odnosom između djeteta i roditelja, zadovoljstvo djetetom te zadovoljstvo samim sobom kao roditeljem.

Autori Čudina - Obradović i Obradović (2006) mišljenja su da poticajna i zdrava obitelj djetetu omogućuje strukturiranu i stalnu okolinu u kojoj ono dobiva podršku, razumijevanje, nova iskustva i emocionalnu sigurnost. Temelji djetetove emocionalne sigurnosti leže u međusobnoj povezanosti roditelja i djece, njihovom odnosu ljubavi i brige, kao i davanju osjećaja sreće i sigurnosti djetetu. S druge strane, kao što se vidi iz dosadašnjeg izlaganja, veliki broj obitelji i obiteljskih tipova nisu zdravi za pravilan razvoj djeteta, zbog čega ih se naziva rizičnima. Za ovakve obitelji karakteristični su česti sukobi, agresivni ispad i narušeni odnosi između članova obitelji, kako roditelja, tako i djece. Zbog svega navedenoga djeca u ovakvim obiteljima razvijaju negativne emocije popraćene neprihvatljivim ponašanjem, jer su konstantno uzrokovana sukobu roditelja i nekvalitetnim obiteljskim odnosima. Na taj se način kod djece potiče delikventno i agresivno ponašanje, te nastaju depresija i anskioznost.

Univerzalnim karakteristikama uspješnog roditeljstva smatraju se nadzor, potpora i odsutnost strogog kažnjavanje djece. Prema tome, ujednačeno i umjereni ponašanje roditelja dovodi do optimalnog razvoja djeteta, snažnijeg povjerenja i boljih međuodnosa između roditelja i djece. Kako bi se djeca uspješno odgojila, potrebno je posjedovati vještinsku razumijevanja i prihvaćanja djeteta, koju je potrebno kombinirati sa roditeljskim autoritetom. Ovaj autoritet trebao bi biti utemeljen na ljubavi, povjerenju i poštivanju. Pritom, bitno je naglasiti da se autoritet roditelja iskazuje putem njihove osobnosti, odgojnih postupaka, pružanja primjera djetetu te njihovog cjelokupnog djelovanja u sferi roditeljstva. Prema Vijeću Evrope, ovo se naziva roditeljstvom u najboljem interesu djeteta. Za ovakav odgoj karakteristično je roditeljsko ponašanje koje se odnosi na pružanje vođenja i strukture, brižnost, uvažavanje djetetove individualnosti i osobnosti, kao i osnaživanje djeteta.

3.3. Odgojni stilovi

Kada se u obzir uzme da primarnu funkciju obitelji predstavlja odgoj, činjenica da postoje različiti odgojni stilovi, koji predstavljaju osnovu načina postupanja roditelja prema djetetu, postaje prirodna. Na osnovu navedenoga, autor Klarin (2006) istakao je četiri osnovna odgojna stila roditeljstva: autoritarni, autoritativeni, popustljivi i ravnodušni. Ovi stilovi razlikuju se na osnovu stepena roditeljskog nadzora i roditeljske topline. Osnovne karakteristike autoritativenog stila su poštivanje roditelje i jasno postavljanje granica djeci. Ovaj stil također uključuje demokratičnost, toplinu i razumijevanje. Kroz primjenu ovog odgojnog stila roditelji djeci postavljaju pravila ponašanja, razloge primjene nekih od odgojnih preporuka, te isto tako osiguravaju nadzor nad djecom uz jednak pružanje razumijevanja i potpore.

Upravo ovaj odgojni stil najpogodniji je za razvoj djeteta, uzimajući u obzir da on uključuje savjetničku ulogu roditelja, kao i poštivanje potreba i prava djeteta u skladu sa djetetovom dobi. Također, ovaj stil uključuje i dijete u donošenje odluka unutar obitelji, što potiče slobodno izražavanje emocija kod djece. S druge strane, autoritarni stil karakteriziran je odgojem zasnovanim na pravilima i disciplini, visokoj roditeljskoj kontroli i ne pokazivanju topline i emocija prema djeci. To je razlog zbog koga su djeca ovakvih roditelja najčešće agresivna i posesivna (Klarin, 2006). Roditelji koji se služe ovim odgojnim stilom poslušnost smatraju osnovnom vrlinom, te nerijetko primjenjuju kažnjavanje i silu kada se dijete ponaša na način koji roditelji smatraju neprimjerenim. Ovakvi roditelji čvrsto vjeruju u važnost autoriteta, očuvanja tradicije i reda te poštivanje rada. Isto tako, oni ne ohrabruju dijete zbog vlastitog uvjerenje da djeca trebaju biti podređena njima i njihovom sistemu vrijednosti.

Popustljivim odgojnim stilom naziva se onaj za koji je karakteristična visoka razina topline i ljubavi, kao i vrlo nizak nadzor nad djecom, što dovodi do pojave da su djeca prepuštena sama sebi. Za ovaj stil karakteristične su također impulzivnost i nezrelost djece, uz nejasno definirana pravila ponašanja i norme, što dovodi do stvaranja devijantnog ponašanja kod djece (Klarin, 2006). Za ovaj je odgojni stil također karakteristično udovoljavanje dječjim željama od strane roditelja i prihvatanje njihovih postupaka. Roditelji u ovom stilu djeci daju samo pojedina pravila koja se tiču odgovornosti i većinom se djetetu dozvoljava da samostalno organizira vlastite aktivnosti. Roditelji ovoga stila obično se trude da postupaju razumno, ali nisu u stanju da se koriste vlastitim autoritetom kako bi postigli određene ciljeve.

Na kraju, glavne karakteristike ravnodušnog ili zanemarujućeg odgojnog stila su niska razina kontrole i ljubavi. Roditelji ovog stila ne zanimaju se vlastitom djecom, što dovodi do pojave zahtjevnosti ili asocijalnog ponašanja kod ovakve djece (Klarin, 2006). Roditelji koji se služe ovakvim odgojnim stilom emocionalno su hladni, okupirani sami sobom i nezainteresirani za dijete i njegove aktivnosti, što na kraju dovodi do emocionalnog odbacivanja djeteta. Uzimajući u obzir da roditelji koji primjenjuju ovakav odgojni stil svojoj djeci ne posvećuju dovoljno vremena i pažnje, kod djece dolazi do nemogućnosti razvoja socijalnih vještina, što dovodi do razvoja različitih oblika devijantnog i neprihvatljivog ponašanja kod djece. Djeca koju odgajaju ravnodušni roditelji obično razvijaju nisko samopoštovanje, osjećaj nesigurnosti i nisku razinu samokontrole. Pokazalo se također da je putem ovog odgojnog stila došlo do nepoželjnih ishoda u razvoju djece, što se dogodilo zbog njihove nemogućnosti da razviju vlastite kompetencije te nedostatka poticaja njihovog socijalnog razvoja od strane roditelja (Kopko, 2007).

Postoji i podjela roditeljskih stilova koju je u svom radu ponudio Janković (2008), a to je podjela na demokratski, autoritativni i stihiski odgojni stil. Demokratski je odgojni stil većinom usmjeren na međusobno prihvaćanje i poštovanje svih članova obitelji, prilikom čega se nastoji djecu naučiti da prihvaćaju različitosti. Za autoritativni je stil karakteristično pokoravanje autoriteta, točnije osobi koja u obitelji uživa najviši autoritet. Navedeno pogoduje razvitku nepovoljnih odnosa unutar obitelji. Što se tiče stihiskog stila, on uključuje želju za dominacijom roditelja i sukobe, te se odražava na obiteljske odnose u smislu da oni dobivaju negativan aspekt međusobnog funkcioniranja obitelji.

Autor Ljubetić (2007) u svom je radu pokušao usmjeriti pozornost na razjašnjenje veze između ponašanja djeteta i roditeljskih odgojnih stilova, te je tako istakao četiri dimenzije odgojnog stila koje dovode do stvaranja određenih ponašanja kod djeteta. Prva od navedenih dimenzija uključuje stroge i tople roditelje čijoj je djeci mišljenje roditelja vrlo važno. Ovakva djeca najčešće su privržena svojim roditeljima. Nadalje, autor je primijetio da su djeca permisivnih i toplih roditelja socijalno otvorena i samopouzdana, ali u isto vrijeme razmažena i sklona kršenju pravila. Što se tiče strogih i hladnih roditelja, autor smatra da su njihova djeca često prkosna i anksiozna, te iskazuju agresiju prema sebi samima i okolini. Na kraju dolaze istovremeno hladni i permisivni roditelji. Za njih se smatra da će im djeca biti sklona kršenju pravila, delikventnom ponašanju i neprijateljski raspoložena.

Vraćajući se na prvu podjelu, važno je spomenuti rad Garcie i Garcie (2009), koji su naglasili da su djeca koja su odgajana autoritativnim odgojnim stilom najčešće pokazivala visok nivo samopouzdanja, neovisnosti, odgovornosti i akademskog uspjeha. Ova djeca su također vrlo znatiželjna, prijateljski nastrojena, kreativna i imaju pozitivnu sliku o sebi i o vlastitim postignućima.

Nasuprot njima, djeca koja su odgojena autoritarnim roditeljskim stilom često pokazuju sklonost ka agresiji, promjenama raspoloženja, problemima u ponašanju, impulzivnosti i teško se prilagođavaju različitim socijalnim situacijama. Djeca autoritarnih roditelja često reagiraju agresivnošću ili povučenošću, nesretna su i nedostaje im spontanosti pri svakodnevnom ponašanju (Ljubetić, 2007).

Nadalje, djeca koju su roditelji odgajali permisivnim ili popustljivim stilom često razviju nesigurnost i nesamostalnost te se kod takve djece često javljaju poteškoće sa prilagodbom socijalnom funkcioniranju, budući da su ovakva djeca često nezadovoljna i povučena. Djeci odgajanoj ovim stilom uglavnom nedostaje samokontrola, impulzivna su, asocijalna i pokazuju određenu razinu nametljivosti (Brković, 2009). Što se tiče djece zanemarujućih roditelja, kao što je prethodno pomenuto, ona često pokazuju agresivno ponašanje, slabo funkcioniranje u socijalnim situacijama i često su socijalno distancirana. Budući da su takva djece najčešće ostavljena bez nadzora, kod njih se pojavljuju različiti oblici neprihvatljivog ponašanja, nedostatak samoregulacije emocija i razvijanje asocijalnih obrazaca ponašanja (Klarin, 2006).

3.4. Roditeljske kompetencije

Pojam roditeljskih kompetencija se, prema Waldron-Hennessey-u i Sabatelli (1997) odnosi na skup različitih postupaka i ponašanja od strane roditelja pomoću kojih potiču razvoj djeteta. Ovdje se kompetentnim roditeljem smatra roditelj koji raspolaže potrebnim vještinama, znanjima i sposobnostima koje su nužne za odgoj djece. Isto tako, važno je napomenuti da roditelj koji se smatra kompetentnim posjeduje karakterne osobine koje djeci mogu pružiti pozitivan model identifikacije. Također, kompetentnim roditeljem, prema istim autorima, smatra se roditelj koji zna šta se očekuje od njega kao od roditelja. On zna iskoristiti faktore okoline i vlastite potencijalne pri postizanju optimalnog razvoja djeteta, osjeća se

zadovoljno u ulozi roditelja i ima pozitivnu sliku o vlastitoj kontroli nad djetetom. Prema tome, može se zaključiti kako se roditeljska kompetentnost povezuje sa učinkovitosti koja se postiže u roditeljskoj ulozi i ličnim osjećajem zadovoljstva koji pojedincu donosi roditeljstvo. Navedeni se mogu izmjeriti putem stepena u kome roditelj osjeća frustraciju ili zadovoljstvo vlastitom ulogom.

Također, a kako je istakao autor Lacković - Grgin (2011), zadovoljstvo ulogom roditelja reflektira i opće zadovoljstvo pojedinca, te se povećava kada isti postane svjestan da su njegovi postupci kao roditelja doveli do pozitivnog djetetovog razvoja. Roditeljske kompetencije uključuju i sposobnost roditelja da procijeni sebe u toj ulozi, koja mu kasnije može pomoći pri sagledavanju ličnih postupaka kao i ponašanja prema djetetu. Samoprocjena je važna i pri refleksiji na odgojne postupke koji za cilj imaju postizanje određenih odgojnih ciljeva, dok je, prema autorima Hawk i Holden (2006), "meta-razina" roditeljske kompetencije od ključne važnosti za određivanje smjera djetetovog optimalnog razvoja, kao i zbog preuzimanja kontrole i odgovornosti nad istim.

Paralelno sa navedenim, važno je naglasiti da se pravilan razvoj kompetencija roditelja pokazao važnim preduvjetom za razvoj socijalnih, interpersonalnih i emocionalnih kompetencija kod djece. Pokazalo sa kako su roditelji sa visokim nivoom kompetencije skloni ostvarivanju podupirućeg i toplog obiteljskog odnosa, zbog čega djeca odrastaju u ozračju u kom razvijaju osjećaj prihvatanja i pripadnosti. Isto tako, socijalne kompetencije roditelja povezane su sa razvojem socijalnih kompetencija kod djece, te je i samo roditeljsko ponašanje prema djeci povezano sa njihovim ličnim ponašanjem.

Nedostatak kompetentnosti kod roditelja analizirali su u svom radu autori Fine i Wardle (2001). Oni su govorili o nekompetentnosti kao o osjećaju koji se kod roditelja javljaju prilikom vršenja dužnosti koje nalaže roditeljska uloga. Navedeno je povezano sa problemima sa kojima se roditelji susreću svakog dana. Ovi problemi u većini slučajeva nastaju kao rezultat nerealnih roditeljskih očekivanja od djeteta, sumnje u kvalitet i ispravnost vlastitih odluka, nerazumijevanja osjećaja i ponašanja, emocionalne opterećenosti, neadekvatnog rješavanja problema i slično. Kada se ovi problemi kod roditelja nagomilaju dolazi do stvaranja osjećaja nesigurnosti u vlastite odluke i ponašanje, prilikom čega roditelji često krive vlastitu djecu i neopravdano im pripisuju negativne atribute vezane uz njihovo ponašanje.

Autori Crnic, Gaze i Hoffman (2005) u svom su radu istakli važnost djelovanja roditelja sa svrhom razvoja djeteta, kao i usvajanja društveno poželjnih obrazaca. Pri tome se anksioznost roditelja prilikom obnašanja njihove roditeljske uloge pokazala značajnim čimbenikom u razvoju negativnih stavova prema djeci i internalizaciji problema kod djece.

Ovome često doprinosi i stres sa kojime se roditelji mogu suočavati iz velikog broja različitih razloga. Stres direktno utiče na roditeljsko ponašanje i interakciju roditelja sa djecom. Dijete, zbog činjenice da roditelji ne prepoznaju njegove stvarne potrebe, prema roditeljima razvija negativan stav, što se u velikom broju slučajeva pretvara u negativan stav prema samome sebi.

U tom smislu, pokazalo se i da se roditelji koji svoju djecu smatraju teškom za odgoj te zbog toga prema njima razvijaju negativan stav u velikom broju slučajeva suočavaju sa osjećajem bespomoćnosti (Chen i Berenson, 2007). Sve navedeno nameće zaključak da roditelji koji imaju razvijenu sposobnost kontrole nad vlastitim postupcima i ponašanjem konstruktivno rješavaju probleme roditeljstva, što dugoročno pozitivno utiče na odnos roditelja i djece. Također, na kraju je važno istaknuti da roditeljske kompetencije imaju ključnu ulogu u razvoju djece, što njihovu važnost čini neospornom.

4. JEDNORODITELJSKE OBITELJI

Nakon razmatranja svih osnovnih pojmova, važno je ukratko i opisati osnovne činjenice i definicije vezane za jednoroditeljske obitelji. Budući da obitelji koje se sastoje od jednog roditelja i njegove/njene djece ne predstavljaju jedinstvenu sociološku kategoriju, teško ih je definirati. Najčešće se takve obitelji definiraju kao one obitelji gdje jedan roditelj skrbi o svojoj djeci bez pomoći drugog roditelja (Raboteg - Šarić, Pećnik, Josipović, 2003). Kao što je već spomenuto u jednom od prethodnih poglavlja, jednoroditeljske obitelji javile su se kao svojevrsna alternativa nuklearnim obiteljima.

Razni sinonimi koriste se za izraz jednoroditeljska obitelj, a najkorišteniji od njih su: razoren obitelj, krnja ili nepotpuna obitelj, nekompletna obitelj, napuštena obitelj itd. Što se tiče roditelja u jednoroditeljskim obiteljima, za njih se često koriste izrazi kao što su roditelj samac, samohrani roditelj, roditelj bez bračnog partnera, roditelj koji živi sam itd (Raboteg - Šarić i Pećnik, 2010).

U tom smislu, autor Akrap (1999) je naveo da nije moguće da definicija samohranog roditelja bude jednoznačna, budući da ona poprima značenja kao što su usamljen, sam, samostalan, prepušten sam sebi, izvan stalne veze, nevjenčan itd. Isti autor smatra kako je, umjesto "samohrani roditelji", prikladniji naziv "roditelji samci". Ukoliko se pri samom osnutku obitelji majke same odluče za jednoroditeljsku obitelj kao oblik obiteljske organizacije, ovakve obitelji mogu nastati bez prethodnog odlaska jednog od roditelja. To se često događa u slučajevima izvanbračnih majki sa djecom. Naravno, ovakve obitelji mogu nastati i kasnije, ovisno u uzrocima njihovog nastanka.

Jednoroditeljske obitelji postale su predmetom socijalnih i istraživačkih interesa 60-ih godina dvadesetog vijeka, paralelno sa promjenama iz tradicionalnih u suvremene obitelji. Kao što je spomenuto u jednom od prethodnih poglavlja, u ovo doba došlo je do smanjenja fertiliteta, rastućeg broja razvoda i kohabitacija, ekonomski neovisnih i aktivnih majki te izvanbračnog rađanja djece. U to se doba na ovakve pojave gledalo kao na neku vrstu odstupanja i one su često predstavljanje kao indikatori krize u strukturi obitelji.

Postoje mnogi uzroci iza nastanka nepotpunih obitelji, a najčešći od njih su: razvod braka, smrt jednog od roditelja, izvanbračno rođenje djeteta, napuštanje obitelji od strane jednog

roditelja itd. U današnje, novije vrijeme, u nepotpune obitelji svrstavaju se i obitelji kod kojih jedan od roditelja dugotrajno izostaje zbog bolesti, zatvorske kazne, posla i sl. (Grozdanić, 2000).

4.1. Uzroci nastanka jednoroditeljskih obitelji

Dakle, prema dosada navedenome može sa zaključiti da postoje brojni uzroci za nastanak nepotpunih obitelji, a najpoznatiji od njih su smrt jednog od roditelja, razvod braka i, u novije vrijeme, porast broja žena koje rađaju djecu izvan braka.

Što se tiče smrti jednog od roditelja kao uzroka iza nastanka jednoroditeljskih obitelji, ona predstavlja jedan od najstresnijih i najboljih događaja u obitelji. Proces tugovanja je pritom prirodan za obitelj i pojedince unutar nje, ali se kod različitih članova obitelji različito manifestira, donoseći sa sobom psihičke, fizičke i socijalne posljedice. Smrt zbog toga različito utiče na reakcije obitelji i mijenja ravnotežu unutar nje, jer donosi promjene koje su vezane uz životnu prilagodbu na novonastalu situaciju. Navedene promjene pod utjecajem su faktora o kojima ovisi ranjivost i osjetljivost obitelji, karakteristika gubitka, spolnih razlika, obiteljskih resursa i socijalnih očekivanja. U slučajevima kada se to dogodi istovremeno sa važnim događajima iz obiteljskog ciklusa života (npr. adolescencija, rođenje djeteta itd), proces prilagođavanja obitelji na smrt jednog od članova postaje još težom.

Jasno je da se odgovornost samohranog roditelja uvelike povećava nakon smrti supružnika, budući da se on suočava sa velikim brojem novih zadataka i izazova, što je posebno teško u slučajevima kada se radi o obiteljima u kojima je podjela spolnih uloga do tada bila jasna, pri čemu je jedan od partnera nedovoljno pripremljen za preuzimanje zadataka drugog roditelja koji su neophodni za preživljavanje. Ovi problemi su emocionalne, socijalne i finansijske prirode. Smrt jednog od supružnika također stvara potrebu za formiranje novog identiteta kod drugog supružnika i sa sobom donosi pitanje samoodređenja (Grozdanić, 2000). Iz svega navedenoga može se zaključiti da je smrt jednog od roditelja nenadoknadiv gubitak, te da na dijete ostavlja trajne psihološke posljedice, a njegove se reakcije manifestuju sa obzirom na djetetovu dob, spol, kognitivni i emocionalni razvoj, kao i na brigu i odgovornost roditelja.

Oblik jednoroditeljskih obitelji koji je također česta pojava jesu obitelji sa djecom koja su rođena izvan braka. Osnovni razlozi nastanka ovakvih obitelji su vlastiti odabir samostalnog

odgajanja djeteta ili nenamjerno roditeljstvo. Neudane se majke u prošlosti često povezivalo sa nedovoljnim obrazovanjem, neželjenim trudnoćama u adolescentskoj dobi te siromaštvom, što se s vremenom promijenilo - danas to nije slučaj. Žene se u današnje doba često samostalno odlučuju na osnivanje obitelji bez bračnog partnera, naročito u slučajevima kad nisu mogle ostvariti vezu prije dobi kada to više neće moći učiniti ili zbog odbijanja društveno nametnutih životnih uloga. U velikom broju slučajeva, tu se radi o ženama u kasnim tridesetim godinama koje djetetu nastoje omogućiti stalan kontakt sa muškim članom bliže obitelji (kako bi se zadržala funkcija muškarca u djetetovom odgoju), te ostale povoljne uvjete za rast i razvoj (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Jednim od glavnih uzroka iza formiranja jednoroditeljskih obitelji u današnje vrijeme jeste i razvod braka. Razlozi iza razvoda braka najčešće su sklapanje braka u adolescentskoj dobi, nezaposlenost, siromaštvo, kohabitacije, rađanje djece prije braka, niska razina obrazovanja, miješani brakovi, ne odrastanje uz roditelje koji su u braku, nova bračna zajednica itd. Isto tako, postoje i razlozi koji potiču iz međuodnosa supružnika, kao što su nevjera, obiteljsko nasilje, konflikti, niska razina ljubavi, slaba predanost bračnoj zajednici, kao i niska razina međusobnog povjerenja u odnosu na supružnika. isto Prema autoricama Čudina-Obradović i Obradović (2006), razvod braka predstavlja krajnji oblik bračne nestabilnosti, za koji je karakterističan dugotrajan proces stresnih i frustracijskih situacija među supružnicima.

Buljan-Flnader i suradnici (2014) u svom radu naveli su tri različita tipa razvoda braka, a to su: prijateljski razvod, razvod kao vrsta poslovnog dogovora te visokokonfliktan razvod. Razvod kao vrsta poslovnog dogovora predstavlja tip razvoda u kome se supružnici dogovore za razvod kao najbolju opciju u njihovom odnosu. Navedeno se najčešće događa u slučajevima kada se supružnici više ne vole ili kada više ne dijele zajedničke interese, ili barem ne u jednakoj mjeri kao na početku braka. Nakon ovakvog tipa razvoda supružnici najčešće ostaju u kontaktu jedino zbog obavezne skrbi nad djecom. Sada već bivši supružnici svoje probleme rješavaju dogовором ne uključujući u to emocije i trudeći se da rade sve u najboljem interesu djeteta. Što se tiče prijateljskog razvoda supružnika, ovaj se najčešće događa kod supružnika koji funkcioniraju najbolje kao prijatelji. Ovakvi nekadašnji supružnici najčešće ostaju u bliskim odnosima. Za razliku od prva dva, za visokokonfliktni tip razvoda karakteristični su stalni sukobi između supružnika pri čemu se dobrobit djece ne uzima u obzir.

Autori Amato i Previti (2003) u svom su istraživanju naveli kako su osnovni razlozi iza razvoda braka nedovoljno zajedničkih interesa, nemogućnost slaganja i razlike u životnim ciljevima između partnera. Dodatno na ove, autori su istakli komunikacijske probleme kao jedan od glavnih razloga iza razvoda braka, kao i preljub. Nasilno ponašanje partnera također je prikazano kao jedan od glavnih razvoda braka, pri čemu su razlike prema spolu evidentne - žene navode fizičko nasilje kao glavni razlog razvoda znatno češće, što je također slučaj sa upotrebljom sredstava koja izazivaju ovisnost.

Neovisno o razlozima nastanka jednoroditeljskih obitelji, bio to razvod braka ili neki od drugih navedenih razloga, pripadnost jednoroditeljskoj obitelji snažno utiče na psihološko i egzistencijalno stanje i roditelja i djece. Ipak, konkretni razlozi su važni, budući da svaki od njih na različit način utiče na djecu i roditelje, a posebno na psihološki, emocionalni i socijalni razvoj djece koja odrastaju u jednoroditeljskim obiteljima.

4.2. Socijalni status jednoroditeljskih obitelji

Unatoč modernizaciji uvjerenja, pogleda na obitelj i ulogu spolova, društvo se, čak i danas, ne odnosi jednakim prema svim obiteljima, što je dovelo do nastanka raznog broja stereotipa i etiketiranja osoba koje su članovi jednoroditeljskih obitelji. Istraživanja koja su se bavila stereotipima o obiteljskoj strukturi ustanovila su da članovi nuklearnih obitelji u većini slučajeva uživaju bolji ugled od osoba koje pripadaju drugim tipovima obitelji. Postoje različiti tipovi stereotipa i oni najčešće ovise o uzroku nastanka jednoroditeljskih obitelji. Zbog toga se često smatra da su razvedene majke neuspješne u ostvarivanju obiteljskog i bračnog života, dok se nevjenčane majke smatra devijantnom grupom koja se ne može nositi sa zahtjevima života, obiteljskih odnosa ili roditeljstva. Također se smatra da su roditelji koji nisu vjenčani ili su rastavljeni neodgovorni, sebični i da imaju slabije razvijene roditeljske vještine što u konačnici dovodi do lošijih odnosa unutar same obitelji (Ganong, Coleman i Mapes , 1990; Ganong i Coleman, 1995; Bennett i Jamieson, 1999).

Autorice Pećnik i Raboteg-Šarić u svom su istraživanju koje se ticalo stavova prema samohranom roditeljstvu isto povezale sa još nekolicinom socijalnih i demografskih obilježja roditelja iz jednoroditeljskih i dvoroditeljskih obitelji. Ovo je istraživanje pokazalo da samohrani roditelji generalno imaju pozitivniji stav prema samom samohranom roditeljstvu

od roditelja koji su u instituciji braka. Također, pokazalo se da žene iz oba tipa obitelji imaju znatno pozitivniji stav prema samohranom roditeljstvu nego što to imaju muškarci. Ovakav stav također dijele i mlađi roditelji, kao i roditelji boljeg materijalnog statusa. Također se pokazalo da roditelji koji potiču iz dvoroditeljskih obitelji nemaju negativan stav prema samohranim roditeljima. Ipak, ovi roditelji su samohrano roditeljstvo ocijenili kao nepovoljno za razvoj djeteta, što je mišljenje koje ne dijele samohrani roditelji. Isto istraživanje također je pokazalo da muškarci obično imaju tradicionalan pogled na roditeljstvo, za razliku od žena. Isto tako, pokazalo se i da udane majke dijele znatno negativniji stav prema samohranom roditeljstvu, što nije slučaj sa podskupinama samohranih majki (rastavljene, udovice, neudate). Ovo se isto pokazalo i kod oženjenih očeva. Roditelji iz dvoroditeljskih obitelji, zajedno sa samohranim roditeljima, stava su da društvo generalno ima negativan odnos prema različitim jednoroditeljskim obiteljima. Navedene grupe ljudi mišljenja su da je stav prema majkama i očevima koje su udovice nešto pozitivnijeg tona, dok se prema majkama izvanbračne djece društvo najnegativnije odnosi. Samohrani očevi smatraju odnos društva prema razvedenim majkama znatno povoljnijim nego što je onaj prema samohranim majkama. S druge strane, za razliku od udanih majki, očevi koji su oženjeni smatraju stav društva prema razvedenim ženama nepovoljnim (Pećnik i Raboteg-Šarić, 2010).

Iste autorice nešto ranije su provele i istraživanje o neformalnoj i formalnoj podršci dvoroditeljskim i jednoroditeljskim obiteljima (Pećnik i Raboteg-Šarić, 2005). Navedeno istraživanje pokazalo je da, kada se radi o formalnom sistemu podrške, većina roditelja koristi (ili je u prošlosti koristila) dječji doplatak pri čemu su, za razliku od samohranih očeva, samohrane majke ovaj doplatak primale češće.

Što se tiče ostvarivanja neformalne pomoći, isto istraživanje pokazalo je da veći broj samohranih majki prima finansijsku pomoć od vlastite obitelji (braće, sestara i roditelja) i prijatelja nego što je to slučaj sa majkama u braku. Što se tiče emocionalne podrške samohranim majkama, ovdje veću ulogu igraju prijatelji nego obitelj. Što se tiče konkretno jednoroditeljskih obitelji, isto istraživanje je pokazalo da praktična pomoć u najvećoj mjeri dolazi od roditelja i prijatelja, dok je kod dvoroditeljskih obitelji ona usmjerena na vlastite i supružnikove roditelje. Samohrani roditelji, u odnosu na roditelje iz dvoroditeljskih obitelji, značajno su manje zadovoljni podrškom koju primaju u okviru sustava formalne podrške obiteljima, kao i podrškom drugog biološkog roditelja djeteta i njegove ili njezine obitelji (Pećenik i Raboteg – Šarić, 2005).

4.3. Dijete u jednoroditeljskoj obitelji

Kao što je spomenuto u jednom od prethodnih poglavlja, djeca se u većini slučajeva uče ponašanju u socijalnim odnosima putem promatranja majke i oca. Djeca na taj način također uče o prisnosti, ljubavi, slaganju, razumijevanju i ostalom, ali također i stiču uvid u različita mišljenja, sukobe, i krize u odnosu roditelja. Prema Pećnik i Raboteg-Šarić (2010), rasprostranjeno je stajalište da unutar jednoroditeljskih obitelji djeca se razvijaju na nepovoljan način, s obzirom da im unutar takvih obitelji nedostaje gore spomenuti način uvida u međuodnos dviju odraslih osoba.

S druge strane, autori Musick i Meier (2010) u svom su radu istakli da struktura obitelji nije ključna za optimalan razvoj djeteta, već su na tu poziciju postavili uspostavljanje kvalitetnog odnosa između roditelja i djece, kao i među samim roditeljima. Istraživanje navedenih autora također je pokazalo kako djeca čiji se roditelji slažu žive bolje nego djeca čiji se roditelji ne slažu. Zbog toga se loš uspjeh u školi, problemi u ponašanju kod djece, loš kvalitet socijalnih odnosa i umanjena psihološka dobrobit djeteta povezuju sa roditeljskim sukobima. Dakle, može se zaključiti da se jednoroditeljske obitelji suočavaju sa problemima depresije, stresa, usamljenosti i korištenja opojnih sredstava. Na tu temu, istraživanje autora Usakli (2013) pokazalo je da djeca koja potiču iz dvoroditeljskih obitelji bolje razviju bihevioralne i kognitivne sposobnosti od djece koja odrastaju uz samo jednog roditelja.

U današnje doba mnogo više djece odrasta u nepotpunim obiteljima. Najčešće su to djeca koja za skrbnika imaju majku, dok je uloga oca u sve većem opadanju, zbog činjenice da veliki broj očeva ne živi sa svojom biološkom djecom. Jasno je da odrastanje djece u jednoroditeljskim obiteljima vrši značajan uticaj na njihov cjelokupan razvoj, kognitivni, socijalni i emocionalni. Negativne posljedice odrastanja bez oca kod djece se najčešće ogledaju putem razvoja ponašajnih i emocionalnih problema. Ovi problemi mogu se nastaviti sve do adolescentske dobi. Također, djeca koja su odrastala u jednoroditeljskim obiteljima često razviju tjeskobu, manjak samopouzdanja, veću potrebu za podrškom i ljubavlju kao i nižu psihološku dobrobit. Pritom, kako u svom radu naglašava Lamb (2004), djeca samohranih majki koje se nisu nikada udale pokazuju najveći rizik za stjecanje navedenih.

Nedostatci u pravilnom razvoju djece koja potiču iz jednoroditeljskih obitelji navode se u velikom broju istraživanja (Thomson i Mc Lanahan, 1992; Amato, 1993; Amato, 2000) u sklopu kojih se tvrdi da se navedeni nedostaci reflektiraju u samopouzdanju djece, njihovom

ponašanju, socijalnim odnosima, lošijem akademskom postignuću i emocionalnoj prilagodbi. Ista israživanja naglasila su i pojavu slabijeg nadzora i kontrole nad djecom od strane majki u sklopu jednoroditeljskih obitelji u odnosu na majke u dvoroditeljskim obiteljima. Ovdje je važno ponovno naglasiti i podatak da se u sklopu potpunih obitelji odgojni zadaci lakše ostvaruju, te djeca na praktičnom primjeru mogu spoznati uloge majke i oca, što im kasnije pomaže pri procesu vlastite identifikacije te optimalnog emocionalnog i socijalnog razvoja. U jednoroditeljskim obiteljima također postoje i posredni faktori koji potencijalno otežavaju razvoj djece, kao što su neriješena pitanja skrbništva i posjeta djeci, nedostatak emocionalne podrške, puna odgovornost jednog roditelja za djecu i kućanstvo, smanjenje kontakta sa širom obitelji itd.

Autori Brajša - Žganec i Hanzec (2015) u sklopu svog istraživanja su došli do rezultata da kod djece predškolskih dobi iz potpunih obitelji nema značajne razlike sa djecom koja živi samo sa svojim majkama, neovisno o dobi i spolu djece. Rezultati navedenog istraživanja također su pokazali da pojava agresivnog ponašanja kod djece predškolske dobi ne ovisi o dobi djeteta ili obiteljskoj strukturi, već se razlike pojavljuju na osnovu spola - dječaci su pokazali veći stepen agresije od djevojčica. Također, isto je istraživanje pokazalo, sa ciljem utvrđivanja razlike između majki iz cjelovitih obitelji i samohranih majki u emocionalnom životu i obiteljskom funkciranju, da ne postoji razlike pri procjeni obiteljske kohezije ili zadovoljstva različitim aspektima obiteljskog funkciranja unutar ove dvije grupe. Za emocije je utvrđeno da su majke iz cjelovitih obitelji i samohrane majke podjednako svjesne dječijih i vlastitih negativnih emocija, kao i da podjednako postupaju sa uvažavanjem dječijih negativnih emocija ljutnje i tuge. Istraživanja je pokazalo i da su, unutar obitelji u kojima su majke izrazile mišljenje da su obiteljski odnosi manje kohezivni, djeca pokazala više somatskih poteškoća. S druge strane, unutar obitelji u kojima su majke pokazale manje zadovoljstvo različitim segmentima obiteljskog funkciranja, djeca su pokazala više prosocijalnog ponašanja.

Nadalje, autor Mrnjavac (2014) u svom je istraživanju došao do podatka da je u dvoroditeljskim obiteljima materijalni status roditelja bolji, te da, kod djece iz jednoroditeljskih obitelji, postoji veća mogućnost za razvojem delinkventnog ponašanja. Djeca koja su odrasla sa samo jednim roditeljim često razvijaju probleme pažnje, agresivnog ponašanja, delinkventnog ponašanja i socijalne probleme. Ipak, pokazalo se i kako djeca koja odrastaju unutar jednoroditeljskih obitelji razviju veću odgovornost, bliže veze sa roditeljem sa kojim žive, veću empatiju i spremnost pomoći u društvu. Na tu su temu autorice Pećnik i

Raboteg-Šarić (2010) istakle kako su djeca iz jednoroditeljskih obitelji, za razliku od djece iz dvoroditeljskih obitelji, prijateljski nastrojena, ugodnija, suošjećajna i pokazuju znatno manje spolnih stereotipa.

4.4. Jednoroditeljske obitelji u BiH

U Bosni i Hercegovini obitelj predstavlja znanstvenu i društvenu kategoriju koja zauzima jedno od ključnih mesta bosanskohercegovačkog identiteta. Budući da je Bosna i Hercegovina država sa vlastitim običajima i tradicijom, postoji određeni broj specifičnosti koje direktno ili indirektno utiču na obitelji u Bosni i Hercegovini, a glavne od njih su: tradicionalan način života i njegov odnos na konstituiranje obitelji, multikulturalnost bosanskohercegovačkog društva, ratna i poslijeratna dešavanja, kao i suvremeni životni stilovi koji su, pod uticajem tranzicijskih procesa i globalizacije inkorporirani u bosanskohercegovačko društvo i porodicu (Čaušević, 2016).

Što se tiče konkretno jednoroditeljskih institucija u Bosni i Hercegovini, društvene institucije prema njima su se odnosile ovisno o njihovom porijeklu - da li su nastale kao posljedica ratnih dešavanja ili kao posljedica razvoda braka i sličnih uzroka. Glavni zakon u ovom smislu je u uvodu spomenuti Obiteljski zakon FBiH (OZFBiH). Njemu se također, prema Čauševiću (2016), može priključiti i Zakon o osnovnim pravima ratnih vojnih invalida i obitelji palih boraca. Odredbe ovih dvaju zakona sadrže samu suštinu prava ove dvije kategorije jednoroditeljskih obitelji. Pritom je također važno naglasiti da jednoroditeljske obitelji koje su nastale zbog prirodne smrti jednog od supružnika nisu adekvatno definirane zakonskim odredbama, što ovaj tip jednoroditeljskih obitelji dovodi u neravnopravan položaj.

Nasuprot tomu, članovima 19, 20, 27 i 29 Zakona o osnovnim pravima ratnih vojnih invalida i obitelji palih boraca jasno su definirana prava jednoroditeljskih porodica koje su nastale u ratu. Navedena kategorija dobro je uređena i sa organizacijske strane, budući da na svim nivoima vlasti postoje organizacije koje zastupaju ovu populaciju. Na federalnom nivou postoje također i udruženja šehida i poginulih boraca, koja posjeduje točnu evidenciju o svim svojim članovima. U Tuzlanskom kantonu postoji jasna evidencija u svim općinama, s točnim brojem porodica koje su uvedene u pravo. Ova evidencija se godišnje ažurira, tako da se imaju jasni pokazatelji o ovoj kategoriji.

Iz navedenih zakonskih rješenja može se zaključiti da su državne institucije u Bosni i Hercegovini riješile probleme i status nekolicine tipova jednoroditeljskih obitelji, naročito onih koje su nastale kao posljedica ratnih događanja. Ključna egzistencijalna pitanja ovih porodica riješene su putem zakona. Pored određenih privilegija i materijalnih prava, za članove ovog tipa jednoroditeljskih porodica predviđena je i prednost pri ostvarivanju drugih grupa prava. Pored državnih institucija, postoje i određene društvene organizacije koje se bave brigom i pravima prema jednoroditeljskim porodicama (Čaušević, 2016).

U OZBiH postoje i određene zakonske odredbe koje se tiču jednoroditeljskih porodica koje su nastale razvodom braka. Ove odredbe služe uređivanju odnosa između razvedenih osoba, naročito što se tiče izdržavanja djece i bračnog partnera. Dakle, jednoroditeljske obitelji koje su nastale razvodom braka uvrštene su u zakon, što znači da imaju čvrst temelj za ostvarivanje svojih prava. Ipak, kako u svom radu navodi Čaušević (2020), praksa je pokazala da su pitanja izdržavanja članova porodica i alimentacije teško provodiva, budući da ne postoji dovoljno efikasan mehanizam za provođenje ovog zakonskog rješenja do kraja.

Prvo istraživanje koje će u ovom kontekstu biti navedeno jeste istraživanje koje je za Kantonalnu javnu ustanovu "Porodično savjetovalište" provela autorica Zagorac (2015). Ovo istraživanje je, zbog toga što jednoroditeljske obitelji predstavljaju posebno osjetljivu društvenu grupu, provedeno kako bi se ispitale psihosocijalne potrebe jednoroditeljskih obitelji, kao i uobičajeni načini suočavanja sa problemima u ovoj populaciji, a sve to sa ciljem kreiranje projekta psihosocijalne podrške ovakvim porodicama. Također, kako navodi autorica, jedan od ciljeva ovog istraživanja bio je senzibiliziranje društva, ali i zakonodavne i izvršne vlasti Kantona Sarajevo za probleme i potrebe jednoroditeljskih obitelji.

U cilju postavljanja validnog i reprezentativnog uzorka istraživanja od osnovnih škola Kantona Sarajevo zatraženi su podaci o broju djece iz jednoroditeljskih obitelji. Na taj način autorica je došla do podatka da je u 56 škola koje su dostavile podatke 3147 djece iz jednoroditeljske obitelji. Postupkom stratifikacije određen je uzorak istraživanja koji je obuhvatio 429 roditelja djece iz jednoroditeljskih porodica obitelji (Zagorac, 2015).

U istraživanju je učestvovalo 85,8% majki i 14,2% očeva. Iako ne postoje pouzdani podaci o populaciji jednoroditeljskih obitelji u Kantonu Sarajevo, ali ni u BiH, ovaj podatak može biti pretpostavka da ovakav omjer roditelja različitog spola u uzorku približno odgovara omjeru samohranih majki i očeva u populaciji jer ovaj podatak korespondira sa podacima dobivenim u Hrvatskoj i u nekim drugim evropskim zemljama (Zagorac, 2015). Naime, u Hrvatskoj 83%

jednoroditeljskih obitelji čine majke s djecom, a 17% očevi s djecom, a i u Europi žene dominiraju u jednoroditeljskim obiteljima (Pećnik i Raboteg-Šarić, 2005).

Što se tiče konkretnog istraživanja, ono je pokazalo da 76,7% roditelja koji se brinu za djecu ostvaruje neki tip prihoda, od čega 60,4% roditelja prima platu, 9,6% penziju, 4% invalidninu, a 9,6% njih ostvaruje i neki dodatan prihod. Također je evidentno i da članovi šire obitelji zajedničkom budžetu najčešće doprinose putem penzija (56,47%), invalidnina (58%), plata (28,23%) i drugih prihoda (4,7%). U nekim slučajevima prihodi članova šire obitelji predstavljaju jedine prihode koje obitelj ima. Pored vrsta prihoda koje jednoroditeljske obitelji primaju autorica Zagorac (2015) u svom je istraživanju ispitala i u kojem stepenu prihodi koje obitelj prima, prema ocjeni roditelja, zadovoljavaju potrebe domaćinstva. Tako je nastao podataka da 15,7% jednoroditeljskih obitelji nije zadovoljno vlastitim prihodima. Više od polovine ispitanika izjavilo je da prihodi djelimično ili malo zadovoljavaju potrebe domaćinstva, dok je 30,6% ispitanika izjavilo da prihodi zadovoljavaju potrebe domaćinstva. Dakle, dok je gotovo trećina jednoroditeljskih obitelji zadovoljna svojim prihodima, najveći je broj onih čiji prihodi zadovoljavaju samo osnovne potrebe, a nije zanemariv ni broj onih čiji prihodi uopće ne zadovoljavaju potrebe obitelji.

Materijalni status jednoroditeljskih obitelji u Federaciji BiH u svom je radu ispitao i autor Čaušević (2016). Prema njegovom istraživanju, kada se govori o radnom statusu nosioca jednoroditeljskih obitelji (samohranih roditelja) u vrijeme kada su bili u braku, natpolovična većina ih je bilo nezaposleno, dok je natpolovična većina njihovih partnera u vrijeme braka bila u radnom odnosu. Također, ovo je istraživanje pokazalo i da su jednoroditeljske obitelji koje su nastale razvodom brake bile u najpovoljnijem ekonomskom položaju. Najviše jednoroditeljskih obitelji čiji su članovi ispitani u sklopu ovog istraživanja svoj ekonomski status ocijenilo je prosječnim.

Autorica Zagorac (2015) u sklopu svog istraživanja je ispitala i kontakt djece iz jednoroditeljskih obitelji sa drugim roditeljem. Skoro trećina ispitanika tvrdila je da dijete nikako ne viđa drugog roditelja, ali su uz to primjetili da bi se djeca trebala češće viđati sa drugim roditeljem. Pritom je važno navesti i podatak da 69,9% ispitanika sa dijete treba imati redovan kontakt sa drugim roditeljem. Ovdje je važno spomenuti i podatke koji se tiču isplaćivanja alimentacija, dakle novca za izdržavanje djeteta od strane drugog roditelja. Isto istraživanje pokazalo je da obavezu plaćanja alimentacije u FBiH 27% izvršava redovno,

19,8% ju izvršava djelimično, dok 53,2% ispitanika tvrdi da drugi roditelj nikada ne isplaćuje alimentaciju.

Prema Krivičnom zakonu BiH izbjegavanje izdržavanja djeteta predstavlja krivično djelo, veliki broj roditelja izbjegava ovu obavezu. Neplaćanje alimentacije predstavlja krivično djelo, ali u posljednjih 25 godina nikome nije izrečena kazna zatvora zbog neizvršavanja obaveze izdržavanja djeteta. Jedan od načina za izbjegavanje izdržavanja djeteta jeste tzv. rad na crno jer se ne može uraditi izvršenje sudske odluke zbog nemogućnosti blokiranja računa tuženog. Neplaćanje alimentacije često je uzrokovano lošim odnosima među bivšim supružnicima koji se na taj način žele osvetiti svom partneru. Također, događa se da nekad roditelji ne žele da pokreću krivične postupke jer žele izbjegći probleme sa bivšim supružnikom. Izbjegavanje plaćanja alimentacije kod djeteta može izazvati ozbiljne posljedice jer mu šalje poruku da ga je roditelj zaboravio i da ga uopće nije briga za njega (Zagorac, 2015).

Istraživanje autora Čaušević (2016) razjasnilo je i trenutni status nosioca jednoroditeljskih obitelji (samohranih roditelja) u BiH. Prema podacima iz navedenog istraživanja, jednoroditeljske obitelji nastale razvodom braka u procentu od 80% ne ostvaruju nikakvu vrstu pomoći od državnih institucija. S druge strane, jednoroditeljske obitelji nastale ratnim stradanjem imaju u 95% slučajeva potvrđan odgovor po pitanju primanja neke vrste pomoći od države, zahvaljujući zakonskim rješenjima. Sve tri kategorije su ostvarivale neka od prava u skladu sa zakonskim rješenjima. Jednoroditeljske obitelji nastale ratnim zbivanjima su imale najviše zakonskog prostora za djelovanje. Smatramo da nije u tolikoj mjeri problem u zakonima, koji postoje, nego u njihovoj primjeni, informiranju građana o njihovom postojanju i mogućnostima, načinima provedbe, te ostvarivanju prava koje sa sobom nose. Potrebno je više informirati ove porodice o njihovim pravima i mogućnostima ostvarenja tih prava.

Socio-ekonomski okolnosti jednoroditeljskih porodica te identifikacija njihovih specifičnih potreba bili su tema istraživanja koje su proveli Šadić, Ždralović i Emirhafizović (2020) na području općine Centar, Sarajevo. Kroz projekat se željelo doći do podataka koji bi ukazali na direktnе probleme sa kojima se suočavaju nositelji/nositeljice jednoroditeljskih zajednica na području općine Centar Sarajevo, a kako bi se dalje usmjerile zalagačke aktivnosti, ponudile preporuke za unaprjeđenje socijalno-političkog ambijenta i planirale dalje aktivnosti. Rezultati navedenog istraživanja su prvenstveno ukazali na potrebu izmjene porodičnih zakona u smislu drugačijeg definiranja obitelji s posebnim fokusom na potrebe drugačijeg

prepoznavanja samostalnog roditeljstva. Autori dalje navode da svakako treba imati u vidu i potrebe izmjene drugih segmenata porodičnog zakonodavstva, ali i zakonodavstva koje regulira socijalna davanja. Također autori navode da veliki dio problema sa kojima se suočavaju jednoroditeljske porodice bio bi riješen uspostavljanjem alimentacionih fondova. Unaprjeđenje zakonodavstva je potrebno i u odnosu na uspostavljanje učinkovitijih mehanizama u svim postupcima koji se tiču plaćanja alimentacije. Nalazi ovog istraživanja su pokazali da mnogi roditelji/ke odustaju ili se uopće ne odlučuju na pokretanje procedure kojim bi se ostvarilo plaćanje tzv. alimentacije, te bi automatsko pokretanje ovakvih postupaka po službenoj dužnosti bilo daleko učinkovitije (Šadić, Ždralović i Emirhafizović, 2020).

5. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE O STATUSU I IZAZOVIMA JEDNORODITELJSKIH OBITELJI U ZENIČKO-DOBOJSKOM KANTONU

5.1. Kontekst istraživanja

Istraživanje je provedeno u periodu juli-august 2023. godine među članicama udruženja samohranih majki Žepče kao i putem ličnih poznanstava. Anketni upitnik je urađen uz pomoć alata *Google forms*. Planirani uzorak je bio 100 ispitanika.

5.2. Karakteristike uzorka i pouzdanost mjernog instrumenta

U pogledu starosne strukture ispitanika, najveći broj ispitanika, njih 19 ima između 30 i 39 godina, njih 12 ima između 40 i 49 godina, dok po četiri ispitanika imaju između 18 i 29 godina, odnosno iznad 50 godina (Tabela 1).

Tabela 1: Starosna struktura ispitanika

Odredite Vašu dob!					
		Frequency uzorak	-	Percent postotak	-
			-	Valid Percent važeći postotak	-
Valid - važeće vrijednosti	18-29 godina	4		10,3	10,3
	30-39 godina	19		48,7	48,7
	40-49 godina	12		30,8	30,8
	Iznad 50	4		10,3	100,0

godina				
Total	-	39	100,0	100,0
ukupno				

Svih 39 ispitanika su bile žene (Tabela 2).

Tabela 2: spolna struktura ispitanika

Navedite Vaš spol!		Frequency uzorak	-	Percent Postotak	-	Valid Percent Važeći postotak	-	Cumulative Percent - Kumulativni postotak
Valid - važeće Ž	vrijednosti	39		100,0		100,0		100,0

Najviše ispitanica, njih 28 ima završenu srednju školu. Njih pet ima VSS dok 4 ispitanice imaju VŠS. Dvije ispitanice su magistre nauka (Tabela 3).

Tabela 3: Obrazovna struktura ispitanika

Stepen obrazovanja!		Frequency Uzorak	-	Percent Postotak	-	Valid Percent Važeći postotak	-	Cumulative Percent Kumulativni postotak
Valid - Važeće SSS	vrijednosti	28		71,8		71,8		71,8
VŠS		4		10,3		10,3		82,1
VSS		5		12,8		12,8		94,9
Magistar/a nauka		2		5,1		5,1		100,0
Total - Ukupno		39		100,0		100,0		

U pogledu bračnog statusa najveći broj ispitanika je razveden, njih 21, dok je sedam ispitanica udatu. Najmanji broj isoitanica, njih pet su udovice dok njih šest živi u izvanbračnoj zajednici (Tabela 4).

Tabela 4: Bračni status

Bračni status		Frequency Uzorak	-	Percent Postotak	-	Valid Važeći postotak	Percent	-	Cumulative Kumulativni postotak
Valid - važeće vrijednosti	Razveden/a	21		53,85		53,85			71,80
	Udovac/ica	5		12,82		12,82			87,2
	Izvanbračna zajednica	6		15,38		15,38			100,0
	Total - Ukupno	39		100,0		100,0			

Većina ispitanica, njih 26 je nezaposleno, dok njih 13 ima zaposlenje (Tabela 5).

Tabela 5: Radni stats zaposlenika

Da li ste trenutno zaposleni?		Frequency Uzorak	-	Percent Postotak	-	Valid Važeći postotak	Percent	-	Cumulative Kumulativni postotak
Valid - Važeće vrijednosti	Da	13		33,3		33,3			33,3
	Ne	26		66,7		66,7			100,0
	Total - ukupno	39		100,0		100,0			

Analiza pouzdanosti mjernog instrumenta je bio prvi korak kod analize rezultata istraživanja. Test za mjerjenje koeficijenta Cronbach alfa se koristi za mjerjenje pouzdanosti mjerne skale. Koeficijent je 1951. godine razvio Cronbach i od samog početka je predstavljao najčešće korišten indeks koji se koristio za procjenu pouzdanosti mjernog instrumenta. Najčešće se koristi za ocjenjivanje stavova/tvrđnji u kojima se koristi Likert-ova skala s pet mogućnosti, a koristi se kako bi se ocijenila pouzdanost iste. Koeficijent Cronbach alfa u osnovi predstavlja ukupni koeficijent pouzdanosti za skup varijabli (stavovi/izjave, pitanja) (Raykov, 1997). Veći rezultat u osnovi predstavlja veću pouzdanost korištene skale. Najmanja prihvatljiva vrijednost skale se kreće između 0.7 i 0.8. Vrijednosti manje od 0.7 označavaju nepouzdanu mjeru skalu. Važnost Cronbach alfa koeficijenta se ogleda u tome jer mjeri pouzdanost skale korištene u anketnom upitniku. Naime, bez pouzdanih podataka nemoguće je imati pouzdane rezultate.

Prema rezultatima u Tabeli 6 Cronbach alfa je bio veći od 0,7, dakle radi se o pouzdanom mernom instrumentu.

Tabela 6. Pouzdanost mernog instrumenta

Reliability Statistics - statistika pouzdanosti		
Cronbach's Alpha - Cronbach alfa	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items - Cronbach alfa na teleju standardizovanih stavki	N of Items - broj stavki
,965	,967	4

5.3. Provjera istinitosti postavljenih hipoteza

Generalna hipoteza istraživanja glasi: Jednoroditeljske porodice, posebno samohrane majke, često žive u lošijim finansijskim i stambenim uvjetima, imaju slabu socijalnu podršku, suočeni/e sa brojnim izazvima usklađivanja roditeljstva i zaposlenja. Uprkos povećanoj stopi razvoda, jednoroditeljske porodice su često etiketirane i stigmatizirane.

Pomoćne hipoteze istraživanja su:

H1: Jednoroditeljske porodice, posebno one u kojima je majka staratelj, često sus suočene s finansijskim, problemima, problemima zapošljavanja, ali i ne plaćanja alimentacije drugog roditelja.

H2: Jednoroditeljske porodice često žive u lošijim stambenim uslovima.

H3: Samohraniroditelji nisu prepoznati u zakonodavstvu, kao ugrožena kategorija, zbog čega izostaje društvena reakcija.

H4: Samohrani roditelji nerejetko se susreću s nerazumijavanjem poslodavca, zbog čega su suočeni s pritiscima usklađivanja roditeljske uloge i radne uloge.

H5: Jednoroditeljske porodice, uprkos povećanoj stopi razvoda, i dalje su stigmatizirane u društvu.

Deskriptivna statistika se koristi za opis i analizu podataka iz određenog uzorka na temelju raspodjele frekvencije. Metoda raspodjele frekvencije mjeri i osigurava statističke informacije o centralnoj tendenciji podataka i njihovoj disperziji kao što je srednja vrijednost koja mjeri prosjek odgovora i standardna devijacija koja mjeri stepen širenja odgovora oko prosjeka (Gray, 2017).

Raspored odgovora na šesto pitanje iz upitnika, koje se odnosi na stav poslodavca prema samohranim roditeljima, prikazan je u Tabli 7. Međutim, ovdje je bitno istaknuti kako su u ovom dijelu obrađeni odgovori samo za zaposlene ispitanice i to njih 13. Na osnovi tih rezultata većina ispitanica, njih sedam je izjavila kako poslodavci ne razumiju poteškoće s kojima se suočavaju. Njih četiri su izjavile da poslodavci razumiju poteškoće, ali im samo ponekad popuštaju. Jedna ispitanica je izjavila kako poslodavac ima malo razumijevanja za njene poteškoće. Također jedna ispitanica je izjavila kako je njen poslodavac u potpunosti razumije Tabela 7). **Dakle, navedeni rezultati su potvrđili pomoćnu hipotezu broj 4.**

Tabela 7: Stav poslodavca prema samohranim roditeljima

Kako biste ocijenili stav Vašeg poslodavca prema Vama kao prema samohranom roditelju?	Frequency - uzorak	Percent - postotak	Valid Percent - važeći postotak	Cumulative Percent - kumulativni postotak

Valid - važeće vrijednosti	Uopće ne razumiju poteškoće s kojima se suočavam	7	17,9	53,8	53,8
	Imaju malo razumijevanja za moje poteškoće	1	2,6	7,7	61,5
	Razumiju moje poteškoće i ponekad mi razumiju	4	10,3	30,8	92,3
	Potpuno me razumiju	1	2,6	7,7	100,0
	Total - ukupno	13	33,3	100,0	
Missing - nedostajući odgovori/vrijednosti	System	26	66,7		
Total – ukupno		39	100,0		

Ponekad istraživači definiraju posebne vrijednosti za varijable kojima nedostaju vrijednosti. Ovo nije neophodno jer SPSS svaku praznu ćeliju prepoznaje kao nedostajuću vrijednost. U ovom slučaju ispunjene su rubrike samo za zaposlene ispitanice.

Kako bi se analizirali stavovi kolega prema samohranom roditeljstvu ispitanicima je dato pet mogućnosti čija je srednja vrijednost broj tri. Na osnovu rezultata predstavljenih u Tabeli 6 iznos srednje vrijednosti za ovo pitanje iz upitnika je iznosio 3,539 (Tabela 6), dakle bio je veći od prosjeka. Međutim, i ovdje je neophodno uzeti u obzir nedostajuće vrijednosti jer se radi samo o zaposlenicima koje su zaposlene. Pojedinačni pregled odgovora je pokazao kako kolege u većini ipak imaju razumijevanja prema samohranom roditeljstvu, jer je šest ispitanika potvrdilo da kolege razumiju njihove poteškoće i spremni su pomoći. Tri ispitanice čak imaju potpunu podršku i razumijevanje svojih kolega. Dvije ispitanice su izjavile kako kolege ne razumije poteškoće s kojima se suočavaju. Po jedna ispitanica je izjavila kako su kolege indiferentne po tom pitanju. Isto tako jedna ispitanica je izjavila da kolege imaju malo razumijevanja za njene poteškoće (Tabela 8).

Tabela 8: Stav kolega prema samohranim roditeljima

Kako biste ocijenili stav kolega prema Vama kao samohranom roditelju

		Frequency - uzora	Percent - postotak	Valid Percent - važeći postotak	Cumulative Percent - kumulativni postotak
Valid - važeće vrijednosti	Uopće ne razumiju poteškoće s kojima se suočavam	2	5,1	15,4	15,4
	Imaju malo razumijevanja za moje poteškoće	1	2,6	7,7	23,1
	Indiferentni su	1	2,6	7,7	30,8
	Razumiju moje poteškoće	6	15,4	46,2	76,9
	Potpuno me razumiju	3	7,7	23,1	100,0
	Total – ukupno	13	33,3	100,0	
Missing - nedostajući odgovori/vrijednosti	System	26	66,7		
Total		39	100,0		

U pogledu socijalne podrške od institucija većina ispitanica, njih 19 je izjavilo kako je ta podrška mala, neredovna i nedovoljna. Njih 14 je izjavilo kako ne dobija nikakvu podršku od socijalnih institucija. Tri ispitanice smatraju kako je podrška dobra, ali bi mogla biti bolja. Samo jedna ispitanica smatra kako joj podrška socijalnih institucija zaista pomaže, dok dvije ispitanice navode kako su u potpunosti zadovoljne podrškom (Tabela 9). **Navedeni rezultati su potvrdili treću pomoćnu hipotezu ovog rada.**

Tabela 9: Podrška institucija samohranim mroditeljima

Kako biste ocijenili podršku (ekonomsku i društvenu/psihološku/emocionalnu) koju dobijate od institucija u Vašem kantonu?					
		Frequency - uzorak	Percent - postotak	Valid Percent - važeći postotak	Cumulative Percent - kumulativni postotak
Valid - važeće vrijednosti	Ne dobijam nikakvu podršku	14	35,9	35,9	35,9
	Podrška je mala, neredovna, nedovoljna	19	48,7	48,7	84,6
	Podrška je dobra ali bi mogla biti bolja	3	7,7	7,7	92,3

Podrška mi zaista pomaže	1	2,6	2,6	94,9
U potpunosti sam zadovoljan/a s podrškom	2	5,1	5,1	100,0
Total – ukupno	39	100,0	100,0	

Većina ispitanica, njih 30 je u posljednjih dana bila prisiljena pozajmiti novac **čime je potvrđena prva pomoćna hipoteza ovog rada (Tabela 10).**

Tabela 10: Pregled odgovora deveto pitanje iz upitnika

Da li ste u zadnjih godinu dana, zbog eventualnih finansijskih poteškoća bili prisiljeni pozajmiti novac od obitelji ili prijatelja?					
	Frequency - uzorak	Percent - postotal	Valid Percent - važeći postotak	Cumulative Percent - kumulativni postotak	
Valid - važeće vrijednosti	Da	30	76,9	76,9	76,9
	Ne	9	23,1	23,1	100,0
	Total - ukupno	39	100,0	100,0	

Prema tim rezultatima većina ispitanica, njih 26 teško usklađuje privatne i poslovne obaveze što ide u prilog potvrđivanju četvrte pomoćne hipoteze ovog rada (Tabela 11).

Tabela 11: Pregled odgovora 10. pitanje

Da li Vam je teško uskladiti privatne i obiteljske obaveze s poslovnim?					
	Frequency - uzorak	Percen - postotakt	Valid Percent - važeći postotak	Cumulative Percent - kumulativni postotak	
Valid - važeće vrijednosti	Da	26	66,7	66,7	66,7
	Ne	13	33,3	33,3	100,0
	Total - ukupno	39	100,0	100,0	

Većina ispitanica njih, 19 smatra kako se mogu osloniti na obitelj, ali ih ne razumiju. Za sedam ispitanica obitelj nema nikakvo razumijevanje. Šest ispitanica je izjavilo kako je obitelj indiferentna prema njihovim potrebama. Tri ispitanice su izjavile kako se obitelj trudi da ih

razumije i bude im na raspolaganju, dok su četiri ispitanice izjavile kako se mogu u potpunosti osloniti na svoju obitelj (Tabela 12).

Tabela 12: Pregled odgovora 11. pitanje

Kako biste ocijenili podršku Vaše uže obitelji?					
	Frequency - uzorak	Percent postotak	Valid Percent važeći postotak	Cumulative Percent - kumulativni postotak	
Valid - važeće vrijednosti					
Na mene gledaju s potpunim nerazumijevanjem	7	17,9	17,9	17,9	17,9
Mogu se osloniti na njih, ali me ne razumiju	19	48,7	48,7	66,7	
Indiferentni su	6	15,4	15,4	82,1	
Trude se da me razumiju i budu mi na raspolaganju	3	7,7	7,7	89,7	
Mogu se u svakom momenu osloniti na njih i potpuno me razumiju	4	10,3	10,3	100,0	
Total – ukupno	39	100,0	100,0		

Ovo empirijsko istraživanje izračunalo je srednju vrijednost i standardnu devijaciju postavljenih pitanja (koja je raspoređena po grupama mogućih odgovora) i mogućnosti odgovora koje su date ispitanicima kako bi se ispitala istinitost postavljenih hipoteza.

Za ocjenu stavova u ovom dijelu ispitanicima je dano pet mogućnosti odgovora čija je srednja vrijednost broj 3.

Tabela 13: Deskriptivna statistika

Descriptive Statistics - deskriptivna statistika					
	N	Minimum	Maximum	Mean - srednja vrijednost	Std. Deviation - standardna devijacija
Samohrane majke teže pronalaze posao.	39	1,00	5,00	3,6154	1,38821
Moje dijete/moja djeca razumiju kako funkcionira naša obitelj i nisu zbumjena našom situacijom.	39	1,00	5,00	2,6667	1,32453
Moje dijete/moja djeca nemaju probleme sa drugom djecom u školi zbog toga što odrastaju u jednoroditeljskoj obitelji.	39	1,00	5,00	2,7179	1,29673
Jedno-roditeljske obitelji često žive u lošijim stambenim uvjetima.	39	1,00	5,00	3,5641	1,58604
Valid N (listwise) - važeće vrijednosti	10				

Prema rezultatima iznos veći od prosjeka (veći od 3) imao je stav: Jednoroditeljske obitelji često žive u lošiji, stambenim uvjetima (3,56). **Navedeni rezultat potvrdio je drugu pomoćnu hipotezu ovoga rada (Tabela 13).**

Iznos srednje vrijednosti veći od prosjeka imao je i stav: samohrane majke teže pronalaze posao (3,61). **Navedeni rezultata potvrđuje petu hipotezu ovog rada (Tabela 13).**

Većina ispitanica, njih 15 djelomično je zadovoljno svojim životnim i socijalnim statusom, dok 10 ispitanica smatra kako bih moglo biti bolje. Potpuno nezadovoljno je bilo osam ispitanica. Njih smatraju kako su zadovoljne ali uvijek postoji prostor za poboljšanje. Samo su dvije ispitanice bile u potpunosti zadovoljne (Tabela 14).

Tabela 14: Pregled odgovora 16, pitanje

Koliko ste zadovoljni vlastitim životnim i socijalnim statusom.					
Valid - važeće vrijednosti	Frequency - Uzorak	Percent Postotak	-	Valid Percent	Cumulative Percent
			-	Važeći postotak	Kumulativni postotak
Potpuno sam	8	20,5	-	20,5	20,5
nezadovoljna					
Djelomično sam	15	38,5	-	38,5	59,0
zadovoljna					
Moglo bi biti bolje, ali nije loše	10	25,6	-	25,6	84,6
Zadovoljna sam, ali postoji prostor za poboljšanje	4	10,3	-	10,3	94,9
U potpunosti sam zadovoljna	2	5,1	-	5,1	100,0
Total - ukupno	39	100,0	-	100,0	

ZAKLJUČAK

Obitelj, kao temelj svih društvenih zajednica, oduvijek je igrala ključnu ulogu u životima pojedinaca i njihovom socijalnom statusu. Stepen do koga obitelj odražava društvene norme i pravila ponašanja određenog perioda, zajedno sa njenim ekonomskim stanjem, glavne su odrednice socijalnog statusa pojedinaca i obitelji.

Jednoroditeljske obitelji uvijek su postojale. Ipak, u prošlim i tradicionalnije nastrojenim razdobljima historije, one su prvenstveno nastajale nakon smrti jednoga od supružnika, što ih nije činilo subjektima društvenog odbacivanja. Počevši od dvadesetih godina prethodnoga vijeka, revolucija u shvaćanjima, prvenstveno u obliku struja feminizma i liberalizma, dovela je do povećanog broja jednoroditeljskih obitelji. Postoje razni tipovi jednoroditeljskih obitelji, ali najčešće se radilo o samohranim majkama koje žive u zajednici sa djecom.

Neovisno o liberalnijoj društvenoj politici, društvo i dalje ne gleda na jednoroditeljske obitelji blagonaklono, naročito kada se radi o samohranim majkama. To se događa i u slučajevima kada su majke od početka samohrane, i u slučajevima kada ih supružnik napusti. Pored narušenog društvenog ugleda, socijalni status jednoroditeljskih obitelji često je ugrožen i neadekvatnom zastupljenošću u društvenim institucijama, prvenstveno organima socijalnog staranja.

Socijalni status jednoroditeljskih obitelji u Bosni i Hercegovini specifičan je zbog činjenica da je znatan broj ovih obitelji nastao kao posljedica stradanja muških supružnika u nedavnom Domovinskom ratu. Ipak, ovo istraživanje konkretno se bavilo jednoroditeljskim porodicama koje su nastale kao posljedica razvoda braka, usvajanja djeteta od strane jednog roditelja itd., dakle svih posljedica koje nisu smrt supružnika.

Empirijsko istraživanje potvrdilo je glavnu hipotezu rada, prema kojoj jednoroditeljske porodice posebno samohrane majke, često žive u lošijim finacijskim i stambenim uvjetima, imaju slabu socijalnu podršku, suočeni su sa brojnim izazovima usklađivanja roditeljstva i zaposlenja. Unatoč, povećanoj stopi razvoda, jedno roditeljske porodice su često etiketirane i stigmatizirane.

Istraživanje je također potvrdilo i sve pomoćne hipoteze (osim druge). Navedeno znači da su ispitanici odgovorili kako poslodavci u Zeničko-dobojskom kantonu nemaju razumijevanja za

samohrano roditeljstvo, da socijalne institucije ne pružaju adekvatnu podršku samohranim roditeljima, da društvo i društvene institucije ne pružaju adekvatnu podršku jednoroditeljskim obiteljima, da vanbračne samohrane majke imaju poteškoće pri plaćanju osnovnih režija te da ovise o finansijskoj podršci obitelji i prijatelja, da teško usklađuju poslovne i privatne obaveze kao i da teže pronalaze zaposlenje.

Socijalni status jednoroditeljskih obitelji u Zeničko-dobojskom kantonu se stoga može ocijeniti kao nepovoljan, i sa ekonomske i sa društvene strane. Rastući trend u razvodu brakova mogao bi dalje proširiti uticaj ovoga problema na jednoroditeljske obitelji, djecu koja odrastaju u njima i društvo generalno, budući da nepravilan razvoj djece često dovodi do raznih oblika delinkventnog ponašanja u tinejdžerskoj dobi i ranoj mladosti. Ovo može prerasti u probleme sa ovisnošću kod mlađih. Sve to ima potencijal da pojedinci koji odrastaju u sklopu jednoroditeljskih obitelji dalje ugroze svoj socijalni status postajući socijalnim slučajevima. Zbog snage svojih potencijalnih posljedica, socijalni status jednoroditeljskih obitelji pitanje je koje iziskuje kontinuiranu pažnju i rad na poboljšanju.

LITERATURA

- Bašić, S. (2009.), Dijete (učenik) kao partner u odgoju: kritičko razmatranje. *Odgojne znanosti*, 11 (2) , 27-44.
- Brajša-Žganec, A., & Hanzec, I. (2015.), Obiteljski odnosi i psihosocijalna prilagodba u cjelovitim i jednoroditeljskim obiteljima. *Klinička psihologija*, 8 (2) , 139-150.
- Čaušević, M. (2016.), Statusni problemi i poteškoće jednoroditeljske porodice u BiH. *Novi Muallim, god. XVII, br. 66.* , 79-90.
- Ćatić, R. (2008.), Psihologija, Svjetlost, Sarajevo
- Giddens, A. (2007.), Sociologija, Nakladni zavod Globus, zagreb
- Klarin, M. (2006.), *Razvoj djece u socijalnom kontekstu – roditelji, vršnjaci, učitelji i kontekst razvoja djeteta*. Naklada Slap, Jastrebarsko.
- Konvencija o pravima djeteta
- Križanac, M. (2019.), *Socijalni status jednoroditeljskih obitelji u Kantonu Središnja Bosna - magistarski rad*. Fakultet Političkih Nauka, Sarajevo.
- Ljubetić, M. (2007.), *Biti kompetentan roditelj*, Mali profesor, Zagreb
- Maleš, D. (1988.), *Obitelj i uloga spola: utjecaj roditelja na usvajanje uloge spola kod djece*. Školske novine, Zagreb
- Maleš, D., & Kušević, B. (2011.), Nova paradigma obiteljskog odgoja. *Život i škola*, 58 (27) , 277-281.
- Pašalić-Kreso, A. (2012.), *Koordinate obiteljskog odgoja: prilog sistemskom pristupu razumijevanja obitelji i obiteljskog odgoja*. Filozofski fakultet, Sarajevo.
- Pećnik, N., & Raboteg-Šarić, Z. (2005.), Neformalna i formalna podrška jednoroditeljskim i dvoroditeljskim obiteljima. *Revija za socijalnu politiku*, 12 (1) , 1-21.
- Pećnik, N., & Raboteg-Šarić, Z. (2010.), Stavovi prema samohranom roditeljstvu. *Revije za socijalnu politiku*, 17 (1) , 5-25.
- Piórkowska - Petrović, K. (1990.), *Dete u nepotpunoj porodici*. Prosveta, Beograd
- Porodični zakon Bosne i Hercegovine
- Pregrad, J. (2002.), Obiteljska psihoterapija. *Klinička psihologija* , 334-348.

- Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N., & Josipović, V. (2003.), *Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline*. Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mlađeži, Zagreb
- Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N. (2009.) Stavovi prema samohranom roditeljstvu, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
- Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N., (2005.), Neformalna i formalna podrška jednoroditeljskim i dvoroditeljskim obiteljima, Revija za socijalnu politiku
- Reiter, S. F., Hjorleifsson, S., Breidablik, H. J., & Meland, E. (2013.), Impact of divorce and loss of parental contact on health complaints among adolescents. *Journal of Public Health Advance Access*.
- Ressler, R. W., & Waters, M. S. (2000.), Female earnings and the divorce rate: a simultaneous equations model. *Applied Economics*, 14, str. 1889-1898.
- Rosić, V. (2005.), *Odgoj – obitelj – škola*. Žagar, Rijeka
- Skukan, A. (2021.), *Odgoj djece u jednoroditeljskim obiteljima - diplomski rad*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Stevanović, M. (2000.), *Obiteljska pedagogija*. Tonimir, Varaždinske toplice
- Šadić, S. (2014.), Ljudska prava i socijalni rad, Fakultet političkih nauka, Sarajevo
- Šadić, S., Ždralović, A., Emirhafizović, M., (2020.), Jednoroditeljske porodice: mapiranje prava i potreba samostalnih roditelja/ki na području općine Centar Sarajevo, Fondacija CURE
- Vukasović, A. (1994.), *Obitelj – vrelo i nositeljica života*. Hrvatski katolički zbor "MI", Zagreb
- Zagorac, A. (2015.), *Psihosocijalne potrebe jednoroditeljskih porodica*. Kantonalna javna ustanova Porodično savjetovalište, Sarajevo.
- Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom
- Zenit, "Težak položaj samohranih roditelja u Bosni i Hercegovini"
- Zloković, J. (2012.), Obiteljska kohezija i pozitivna komunikacija u funkciji osnaživanja suvremene obitelji - Prinos istraživanju pedagoških aspekata odnosa u obitelji. *Školski vjesnik : časopis za pedagošku teoriju i praksu*, 61 (3), 265-288.
- Ženska mreža BiH, "Alimentacioni fond i pravo na izdržavanje jednoroditeljaka porodica u BiH".

PRILOZI

Anketni upitnik

Namijenjen ispitivanju socijalnog statusa i izazova samohanih roditelja u Zeničko-dobojskom kantonu.

Poštovani,

Pred Vama se nalazi anketni upitnik koji se provodi u svrhu izrade magistrskog rada pod naslovom *Socijalni status i izazovi samohranih roditelja u Zeničko-dobojskom kantonu*, a koja je odobrena na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu. Molim Vas da odvojite malo vremena i iskreno odgovorite na pitanja. Vas stav iskazuјete odabirom jednog od ponuđenih odgovora. Učešće u istraživanju je dobrovoljno, a prikupljeni podaci su anonimni i koristiti će se isključivo u svrhu izrade magistrskog rada.

Unaprijed hvala na učešću i izdvojenom vremenu.

1. Odredite Vašu starosnu dob.

- a. 18-29 godina
- b. 30-39 godina
- c. 40-49 godina
- d. iznad 50 godina.

2. Navedite Vaš spol.

- a. Muško
- b. Žensko

3. Odredite Vaš stupanj obrazovanja.

- a. SSS
- b. VŠS
- c. VSS
- d. Magistar/ica nauka
- e. Doktor/ica nauka

4. Navedite trenutni bračni status

- a. Udat/a
- b. Razveden/a
- c. Udovac/ica
- d. Izvanbračna zajednica

5. Jeste li trenutno zaposleni?

- a. Da
- b. Ne

6. Kako bi ocijenili stav Vašeg poslodavca prema Vama kao samohranom roditelju?

- a. Uopće ne razumiju poteškoće sa kojima se suočavam
- b. Imaju malo razumijevanja za moje poteškoće
- c. Indiferentni su
- d. Razumiju moje poteškoće i ponekad mi razumiju
- e. Potpuno me razumiju

7. Kako bi ocijenili stavove Vaših radnih kolega prema Vama kao samohranom roditelju?

- a. Uopće ne razumiju poteškoće sa kojima se suočavam

- b. Imaju malo razumijevanja za moje poteškoće
 - c. Indiferentni su
 - d. Razumiju moje poteškoće i spremni su pomoći
 - e. Imam potpunu podršku i razumijevanje od svojih kolega
8. Kako bi ocijenili podršku (ekonomsku i društvenu/psihološku/emocionalnu) koju dobijate od institucija u Vašem kantonu?
- a. Ne dobijam nikakvu podršku
 - b. Podrška je mala, neredovna i nedovoljna
 - c. Dobra je, ali bi mogla biti bolja
 - d. Podrška mi zaista pomaže
 - e. U potpunosti sam zadovoljan/na podrškom
9. Da li ste u zadnjih godinu dana, zbog eventualnih finansijskih poteškoća bili prisiljeni pozajmiti novac od obitelji ili prijatelja?
- a. Da
 - b. Ne
10. Da li Vam je teško uskladiti privatne i obiteljske obaveze s poslovnim?
- a. Da
 - b. Ne
11. Kako bi ocijenili podršku Vaše uže obitelji prema Vama kao samohranom roditelju?
- a. Na mene gledaju sa potpunim nerazumijevanjem
 - b. Mogu se osloniti na njih, ali me ne razumiju
 - c. Indiferentni su
 - d. Trude se da me shvate i da mi budu na raspolaganju
 - e. Mogu se u svakom momentu osloniti na njih i potpuno me razumiju.

12. U kojoj mjeri se slažete sa sljedećom tvrdnjom: Samohrane majke teže pronalaze posao?

- a. Nimalo se ne slažem
- b. Gotovo je potpuno drugačije
- c. Djelomično se slažem
- d. Gotovo potpuno se slažem
- e. Potpuno se slažem s navedenom tvrdnjom

13. U kojoj mjeri se slažete sa sljedećom tvrdnjom: Moje dijete/moja djeca razumiju kako funkcioniра naša obitelj i nisu zbumjena našom situacijom.

- a. Nimalo se ne slažem
- b. Gotovo je potpuno drukčije
- c. Djelomično se slažem
- d. Gotovo potpuno se slažem
- e. Potpuno se slažem sa navedenom tvrdnjom

14. U kojoj mjeri se slažete sa sljedećom tvrdnjom: Moje dijete/moja djeca nemaju probleme sa drugom djecom u školi zbog toga što odrastaju u jednoroditeljskoj obitelji.

- a. Nimalo se ne slažem
- b. Gotovo je potpuno drukčije
- c. Djelomično se slažem
- d. Gotovo potpuno se slažem
- e. U potpunosti se slažem sa navedenom tvrdnjom.

15. U kojoj mjeri se slažete s tvrdnjom: Jedno-roditeljske obitelji često žive u lošijim stambenim uvjetima.

- a. Nimalo se ne slažem
- b. Gotovo je potpuno drugačije
- c. Djelomično se slažem
- d. Gotovo potpuno se slažem
- e. U potpunosti se slažem s navedenom tvrdnjom

16. Na kraju, koliko ste Vi zadovoljni vlastitim životnim i socijalnim statusom?

- a. Potpuno sam nezadovoljan/a
- b. Djelomično sam nezadovoljan/a
- c. Moglo bi biti bolje, ali nije loše
- d. Zadovoljan/na sam, ali postoji prostor za poboljšanje
- e. Potpuno sam zadovoljan/a

IZJAVA O PLAGIJARIZMU

Kao student magistarskog studija na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, potpisujem izjavu da sam upoznat sa Zakonom o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo i Etičkom kodeksu Univerziteta u Sarajevu. Ovom izjavom potvrđujem da sam magistarski rad napisao samostalno i koristeći se isključivo navedenom bibliografijom, te da ovaj rad nije korišten pri bilo kakvom ocjenjivanju. Saglasan sam da jedan primjerak mog rada bude javno dostupan preko biblioteke Fakulteta političkih nauka.

Mjesto/datum_____

Potpis_____